

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра японської філології

Кваліфікаційна робота магістра з японської філології
на тему: «Діалектна лексика на матеріалі японської мови»

Допущено до захисту
«___» _____
року

Студентки групи МФЯп 59-19
факультету сходознавства
освітньо-професійної програми
Японська мова і література, англійська
мова та методика їх викладання
за спеціальністю 035 Філологія
спеціалізацією 035.069 Східні мови
та літератури (переклад включно), перша –
японська

Бондарук Вікторії Ігорівни

Завідувач кафедри
японської філології

Науковий керівник:
доцент Свердлова Тетяна Геннадіївна.

_____ Кравець К. П.

Національна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІАЛЕКТІВ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ ..	6
1.1. Поняття діалектизму.....	6
1.2. Історія формування японської мови.....	10
1.3. Особливості діалектизмів японської мови.....	22
1.4. Вплив діалектів та формування літературної японської мови.....	32
1.5. Діалект и літературна мова як предмети комунікації.....	37
1.6. Діалекти східної та західної частини як основні діалекти японської мови.....	47
Висновки до першого розділу	56
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КАНСАЙСЬКОГО ДІАЛЕКТУ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ	59
2.1. Основні відмінності кансайського діалекту від літературної японської мови.....	59
2.2. Дієслова та їх відмінності у різних формах в кансайському діалекті.....	60
2.3. Відмінність лексики в кансайському діалекті та літературній мові.....	66
Висновки до другого розділу	76
ВИСНОВКИ	78
要約.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ВСТУП

Мова - один з найважливіших елементів культури будь-якого народу, тому дослідження суспільних процесів в тій чи іншій країні неповно без розгляду соціолінгвістичної проблематики.

Суспільне функціонування японської мови багато в чому схоже з функціонуванням інших мов розвинених капіталістичних держав; однак є чимало і специфічно японського. Деякі проблеми, гострі для інших держав, для Японії відносно другорядні (мови національних меншин, двомовність), з іншого боку, постають питання, малозначимі для інших країн (раціоналізація писемності, розбіжності чоловічої і жіночої мов). Специфічні особливості мають проблеми мовної норми, діалектів, поширення японської мови як міжнародної та багато інших.

Вивчення мовних аспектів сучасного японського суспільства цікаве і для розуміння соціальних процесів в цілому. Може бути, ні в одній з розвинених країн мова не дає настільки багато інформації про ці процеси, як в Японії. Соціальні відносини між людьми відображаються в складних правилах користування формами ввічливості; мовна поведінка жінок і навіть особливості їх мови виявляють їх підлегле становище в суспільстві; японська мова зберігає сліди багатовікової ізоляції Японії, але в той же час в ній проступають риси американізації японської масової культури.

Актуальність теми полягає в інтересі сучасної лінгвістики до мовних різновидів і комунікативної ролі японської діалектної мови в сучасному японському суспільстві. Зауважимо, що інтерес до літературної мови і діалекту не слабшає у багатьох вчених-лінгвістів вже тривалий час.

Для найбільш повного уявлення про функціонування мови необхідно мати дані про її вигляд на різних територіях проживання її носіїв, оскільки діалектна мова має яскраву специфіку, залежної насамперед від географічних, історичних, соціально-демографічних, психологічних та інших чинників.

Актуальність дослідження визначається у розумінні в яких взаєминах перебувають літературна мова та діалект і літературна мова і побутово-розмовна мова.

Актуальність також прослідковується в необхідності вирішувати проблеми внутрішньої лінгвістики, пов'язаної з вивченням системних питань, наприклад, чи має діалект свою систему, яким чином діалект може бути присутній в мові, чи має він право на існування, чи його потрібно використовувати з мови, в якому вигляді він може існувати і т.д.

Особлива актуальність нашого дослідження полягає в тому, що розглянуті теоретичні положення знаходяться в центрі перетину відразу декількох теоретичних дисциплін: соціолінгвістики, діалектології, етнолінгвістики, лінгвістики тексту, стилістики, лексикології, морфології, фонетики, синтаксису.

Також дослідження історії і сучасного стану діалектів не втратило своєї актуальності, оскільки це дає змогу спостерігати за змінами в природній системі мови, яка розвивається самостійно, допомагає відтворити мовну картину світу її носіїв, а також в якійсь мірі прогнозувати тенденції розвитку мови в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, письменники різних народів доволі часто вводять діалектизми у свої твори. В українській японістиці, на жаль, тема японських діалектів та їх особливостей вживання у творах японських письменників є маловивченою. Що ж стосується російської японістики, то тут можна навести для прикладу імена таких учених: Поливанов Є. Д., Невський М. О., Попов К. А., Бикова С. А., Алпатов В. М. та Лобачов Л. А., які тією чи іншою мірою працювали над вивченням та дослідженням японських діалектів.

Об'єктом дослідження є кансайський діалект японської мови.

Предметом дослідження виступають відмінності кансайського діалекту від літературної мови.

Метою дипломної роботи є дослідження діалектної лексики японської

МОВИ

Виходячи з мети в роботі поставлено і вирішено наступні **завдання**:

- розкрити поняття діалектизму;
- розглянути особливості діалектизмів японської мови;
- дослідити вплив діалектів на формування японської мови;
- визначити відмінність лексики в кансайському діалекті та літературній мові;
- розглянути діалекти східної та західної частини країни як основні діалекти японської мови;

Наукова новизна полягає в спробі проаналізувати лексику кансайського діалекту, порівняти її з сучасною японською мовою і прослідкувати як діалекти постійно розвиваються умовах сучасної японської мови.

Практичне значення полягає в тому що отримані результати можуть бути використані при проведенні лекцій з японської мови;

Теоретична новизна пов'язана з зіставленням літературної мови і діалекту, що забезпечує усвідомлення умов, розуміння доречності / недоречності вживання діалектизмів у мові.

При проведенні аналізу ми використовували такі загальнонаукові, емпірично-теоретичні та емпіричні **методи дослідження**, як:

- **компонентний аналіз** (був застосований для опису значень слів. Зміст аналізу полягає в розділенні значення слова на його елементарні значення, які називають семами, або компонентами);
- **метод стилістичного аналізу** (був використаний для визначення в яких ситуаціях використовуються діалекти.)
- **кількісний метод** - (був застосований для визначення міри поширеності діалектів в масовій культурі, літературі, та аніме.)

Структура роботи - Робота логічно структурована, складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 80 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДІАЛЕКТІВ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Поняття діалектизму

Діалектологія як наука має вже тривалу історію розвитку. Об'єктом діалектології є діалекти. Під діалектом розуміється «різновид мови, що вживається більш-менш обмеженим числом людей, пов'язаних тісною територіальною, професійною або соціальною спільністю і знаходяться в постійному і безпосередньому мовному контакті» [2, с. 131].

М. М. Маковський вважає, що таке визначення не можна вважати закінченим, так як з мовної точки зору діалекти являють собою явище багатопланове. Він пропонує своє поняття діалекту, а саме: це «територіальний, тимчасовий або соціальний різновид мови, що вживається більш-менш обмеженим числом людей і відрізняється за своїм ладом (фонетикою, граматиною, лексемним складом і семантикою) від мови стандарту, який сам є соціально найбільш престижним діалектом» [16, с. 7].

Можна говорити про діалекти різних рівнів, проте найчастіше дослідники говорять про лексику, вона, на їхню думку, стає основною ознакою соціальної маркованості [39, с. 150].

В даний час діалект взаємодіє з іншими формами мови: літературною мовою, повсякденно-розмовними мовами і напівдіалектами, тобто в чистому вигляді діалект вже не існує. Розглянемо в зв'язку з цим поняття напівдіалекту. Можливі два основних розуміння:

1) напівдіалект – це «проміжне територіально-соціальне мовне утворення, що виникло в умовах взаємодії територіальних різновидів мови (діалектів, говорів) і руйнування структури взаємодіючих діалектів, в результаті інтеграційних процесів в суспільстві, викликаних урбанізацією. Напівдіалект використовується людьми, які недостатньо володіють літературною мовою»;

2) напівдіалект – це «те саме, що інтердіалект – проміжне мовне

утворення, що використовується як наддіалектний засіб спілкування» [9, с.269].

Діалектологи встановили, що діалектами користуються нижчі верстви суспільства — селяни, робітники, ремісники, дрібні службовці, які мають низький рівень освіти, в той час як носіями літературної мови є середні і вищі верстви суспільства — чиновники, підприємці, державні та громадські діячі, діячі науки і культури, що відрізняються високим рівнем освіти.

Діалект характеризується обмеженим комунікативним діапазоном взаєморозуміння, в той час як літературній мові властивий необмежений комунікативний діапазон взаєморозуміння. Вживання діалектів обмежене сімейно-інтимною сферою, сферою повсякденного; побутового спілкування в колективах невеликих населених пунктів, сферою спілкування сільського населення і робітників в процесі професійної діяльності, на робочому місці, в означеній місцевості.

У повсякденному спілкуванні діалекти носять нейтральний характер, при використанні в інших ситуаціях забарвлення стає експресивним. У художній літературі вони набувають національного колориту, а також застосовуються для формування мовного портрету героя.

Діалекти служать як для того, щоб наочно зобразити національний і територіальний колорит у творі, так і для створення природного колориту за рахунок вживання стилістичних і мовних прийомів.

Згодом діалект входить і в художню літературу. Вже з давніх пір діалекти вживалися як засіб художньої виразності в народній пісенній творчості. У літературі з'являється діалект художньої літератури (або літературно оброблений діалект), це природний діалект, оброблений таким чином, при якому зберігаються діалектні ознаки які роблять його доступним для читача, який не володіє ним, але володіє літературною мовою [18, с. 17]. Реальний внутрішньомовний процес представляється в спрощеній формі. Різноманітність художньої літератури на всіляких діалектах робить актуальною постановку проблеми представлення діалекту в письмовому

вигляді.

Література на діалекті завжди сприймалася критично. Існує цілий ряд думок з цього приводу: одні лінгвісти вважають, що діалект непридатний в художній літературі, деякі дотримуються думки, що діалект тематично обмежений і не придатний для вираження складного сенсу, більшості ж здається, що такого роду твори публікують тільки через наявність в них діалекту певного району.

Всі діалекти діляться на територіальні та соціальні.

Територіальні діалекти - це одна з найпоширеніших різновидів форм існування мови [4, с. 62]. До територіальних діалектів відносяться: місцеві говірки, прислівники, групи говірок і діалектні зони. Формами існування мови тут є, перш за все, сам діалект і його різновид – говір. Діалект зазвичай відрізняється від говору площею території, який її покриває, і характером спільності, що зв'язує людей, що знаходяться в постійному мовному контакті (говір пов'язаний тільки з поняттям території). Територіальні діалекти відображають мовні розбіжності різних періодів, пов'язані вони і з пересуванням народів на тій чи іншій території. Також діалекти можуть лягти в основу загальнонаціональної мови [21, с. 62.]

Л. П. Крисін виділяє деякі особливості територіальних діалектів [13, с. 52]:

- 1) соціальна та вікова обмеженість кола носіїв діалекту;
- 2) обмеження сфери використання діалекту сімейними та побутовими ситуаціями;
- 3) утворення напівдіалектів як результат взаємодії і впливу один на одного різних говорів;
- 4) соціальне і ситуативне варіювання діалектних засобів;
- 5) негативна оцінка носіями діалектів їх власної мови і свідомо орієнтація на літературну норму.

Територіальний діалект - це безписьмова форма, яка реалізується в усному мовленні, проте, територіальний діалект може зустрічатися в

писемному мовленні, зокрема, в художній літературі. Важливо відзначити, що при використанні діалекту в художній літературі, він вживається в тексті в обробленому вигляді, необхідному для задуму автора [14, с. 65]. У цьому випадку автор переслідує три основні цілі:

- 1) автор хоче точно передати мовні особливості героїв, які проживають в певній місцевості;
- 2) створення соціально-культурної характеристики;
- 3) автор намагається привнести в мову і образ героя особливі ідеологічні риси, що відображають якийсь задум автора.

Передавати територіальні діалекти автор може по-різному. Наприклад, за допомогою лексичних, фонетичних, морфологічних або навіть синтаксичних діалектизмів.

У функціонально-типологічну характеристику діалекту входить і соціолінгвістична ознака співвіднесеності діалекту з певними соціальними верствами суспільства і його відмінності в цьому плані від літературної мови [8, с. 519]. Соціальний діалект - це форма існування і функціонування мови, притаманна одній соціальній групі. Слід зазначити, що професійні мови, жаргони і арго не є діалектами, це соціальні варіанти мови або так звані мовні стилі, так як вони існують на базі звичайної мови, не мають ні фонетичної системи, ні граматичного ладу [22, с. 496].

Соціальні діалекти - це варіант мови, особливою властивістю якого є обмеженість його соціальної основи, тобто вони є засобом спілкування лише окремих соціальних груп, а не всього народу. До соціальних діалектів відносять професійні, групові, умовні мови. Як показує аналіз літератури, соціальні діалекти називаються також соціолектами, це така мовна форма, яка залежить від вікової диференціації, професійної сфери, диференціації статі, регіональних ознак та ін. [36, с. 1252].

Всім соціальним діалектам властиво те, що вони є додатковим засобом спілкування деяких соціальних, групових і соціальних колективів.

В. М. Жирмунський вважає, що поділ діалектів на територіальні та

соціальні взагалі тільки умовний. Він відносить до числа соціальних діалектів і територіальні, і напівдіалекти, і літературну мову (в його розмовній і письмовій формі).

Іноді до області діалектології відносять тільки вивчення територіальних діалектів, а соціальні діалекти вважають предметом соціолінгвістики.

Необхідно уточнити, що розуміється під терміном «діалектизм». Лінгвістичний енциклопедичний словник дає таке визначення діалектизмів: «діалектизми – мовні особливості, які властиві для територіальних діалектів, що містяться в літературному мовленні» [27, с. 133]. Діалектизми виділяються в потоці літературної мови як відступу від норми (мовної).

Діалектизми вживаються в мові художньої літератури як засіб стилізації, мовної характеристики персонажів, створення місцевого колориту. Діалектизми можуть зустрічатися також в мові осіб, які не цілком оволоділи нормами літературної мови.

1.2. Історія формування японської мови

Одним з найбільш популярних і найменш вивчених розділів сучасної японістики є походження японської мови. Для японістів важливо розуміти, якою була історія японської мови, як і коли вона виникла. Точних даних, на жаль, ми сьогодні не маємо. До недавнього часу навіть було неясно, яке місце японська мова повинна займати в генеалогічному дереві мов.

На сьогоднішній день найбільш популярною є алтайська гіпотеза, згідно з якою японська мова споріднена корейській (в рамках пуйоських мов), а далі – тунгусо-маньчжурській, монгольській і тюркській мовам. Граматично японська близька до корейської, а деякі типологічні особливості наближають японську до інших алтайських мов. Лексико-статистичний метод також говорить про можливу спорідненість цих мов (17 збігів у 100-мовному списку Сводеша). У той же час можна знайти чимало цікавих

подібностей японської з індонезійськими мовами (Тайвань, Південно-Східна Азія, Океанія і Мадагаскар). Все це дозволяє говорити про те, що японська мова може являти собою гібрид з австронезійського субстрату і алтайського суперстрату.

Традиційно японську мову відносять до японо-рюкюської мовної сім'ї (日本語族 Nihongo zoku), хоча нерідко всю сім'ю і розглядають як японський діалектний континуум. Формування сучасної японської мови з праяпонської (日本祖語 Nihonsogo) відбувалося, згідно сучасній японістиці, в декілька етапів.

У III ст. до н. е. починається епоха Яйой, з якою пов'язують переселення великих мас людей з Корейського півострова і Китаю. Масове переселення могло бути викликаним зокрема війною імперії Хань проти корейського королівства Кочосон. В цей час, імовірно, і виникла праяпонська мова.

З V-VI ст. посилюються культурні зв'язки Японії з Китаєм і стародавньокорейською державою Пекче. З проникненням китайської писемності в Японію посилився вплив китайської мови, через що японська мова стала сильно змінюватися. Так, одна з найдавніших літературних пам'яток «Кодзікі» (古事記, Kojiki), що відносяться до початку VIII ст., була написана китайською мовою з додаванням японських елементів, хоча вона вважається пам'яткою старояпонської мови (上古日本語, joko Nihongo). До цього дня китайські запозичення (漢語, kango) складають істотну частку в структурі японської лексики.

З кінця X ст. (початок періоду Хейан) починається етап класичної японської мови (中古日本語, chuko Nihongo). До цього часу сильно змінюється старояпонська фонетика: виникає протиставлення голосних по довготі, відбуваються переходи звуків, в цілому змінюється мелодія і ритміка мови. У класичний період на основі китайського письма, або кандзі (漢字), винаходиться традиційне письмо ман'югана (万葉仮名). З нього далі виникають складові абетки хірагана (平仮名) і катакана (片仮名), що

використовуються донині разом з ієрогліфами.

На основі класичної японської мови формується літературна мова бунго (文語), що використовувалася аж до 1945 року. До реставрації Мейдзі бунго застосовувався у всіх сферах, крім складання офіційних документів, так як для цих цілей японцям служила мова камбун (漢文), заснована на класичній китайській мові веньянь (文言). До кінця XIX століття популярність архаїчного і малозрозумілого бунго сходить нанівець, і на перший план виходить розмовна мова (口語, kogo), яка вже в XIII-XIV ст. стала відрізнятися від письмової норми.

Класичний період в XII столітті змінюється середньовічним (中世日本語, chusei Nihongo). Він охоплює кінець періоду Хейан, періоди Камакура і Муромачі. Японія стає феодальною державою, починається епоха сьогунів і самураїв. Мова цього часу вже близька до сучасної японської мови, відрізняючись лише незначною мірою фонетично і граматично. У період Сенгоку в результаті торгових контактів з португальцями та іншими європейцями в японську мову проникає португальська лексика і деякі слова з інших європейських мов.

У XVII ст. середньовічна японська максимально наближається до сучасної мови. Відмова від самоізоляції сприяє новим контактам з іноземцями, в результаті яких в мові починає складатися новий пласт запозичень - на цей раз з англійської мови. В кінці XX ст. частка запозичень, або гайрайго (外来語), стає критичною. Японська мова адаптує сотні і тисячі англійських слів під свою фонетику, віддаючи перевагу такому способу поповнення словникових ресурсів власної мови.

Сучасна літературна норма японської мови заснована на токійському діалекті (東京方言, Токуо hogen), який вважається загальною мовою (共通語, kyotsugo). Японці з різних регіонів країни його розуміють, так як вивчають його в школах і університетах. Однак далеко не кожен токієць зрозуміє жителя іншого регіону. Японська мова неоднорідна, в ній виділяється більше

десятка виражених діалектів, взаємозрозумілість між якими нерідко порушена.

Так, діалект цугару (津軽弁) на заході префектури Аоморі (регіон Тохоку, північно-східна частина Хонсю) незрозуміла людині з Токіо. І навпаки, Кіотський діалект (京都弁, Kyoto-ben) зрозумілий токійцям, при цьому сприймається на слух як мова «аристократична». Хоча географічно обидва діалекти віддалені від центру, останній в силу історичних причин (через вагомий статус Кіото в порівнянні з Аоморі) ближче до токійського діалекту лінгвістично.

Крім протиставлення східних і західних японських діалектів існує також поділ на діалекти півдня і півночі. Саме між ними існують найбільші відмінності. Південний діалект сацугу (薩隅方言 Satsugu hogen) виявляє схожість з амамійською мовою (奄美方言, Amami hogen), що належать до північної рюкюської мови (琉球語, Ryukyu-go). Ситуація щодо відношення рюкюської мови до японської мови часто оскаржується, і звідси виникає одна з головних проблем японської діалектології - проблема «мова чи діалект». Діалекти Кюсю в цілому виявляють багато розходжень в фонетиці, інтонології, граматиці, лексиці, але все ж не претендують називатися окремими мовами.

Діалектологія японської мови тісно пов'язана з історією мови. Багато японських діалектів мають давню історію, і в певні періоди ті чи інші діалекти ставали престижними (як, наприклад, діалект Кіото до 1869 року), а якісь відходили на другий план або й зовсім зникали. Сьогодні японська мова продовжує розвиватися в загальному напрямку: змінюється лад (в сторону флексії), відмирають старі риси (наприклад, спрощення системи займенників), відбувається вирівнювання багатьох діалектів.

Як відомо, переломним моментом японської історії була буржуазна революція 1867-1868 рр. Епоха, що за нею послідувала, була періодом формування і розвитку японського капіталізму, активної європеїзації

японської культури. Багато чого з того, що залишилося від феодальних часів, не відповідало новим суспільним відносинам. Однією з проблем, що вимагали якнайшвидшого вирішення, була проблема мови.

Для феодальної Японії був характерний типовий для феодальних держав розрив між розмовною і літературною мовою. Населення Японії говорило на численних сільських і міських діалектах, причому в умовах феодальної роздробленості і географічної відособленості різних районів країни діалектні відмінності були значними. Носії досить віддалених діалектів не могли розуміти один одного, в той же час вони, як правило, не володіли будь-якою загальною мовною системою.

Єдиною сформованою літературною мовою в Японії до другої половини XIX ст. була старописьмова японська мова, або бунго [цей термін буквально означає «літературна мова» і являє собою кальку з голландської. Він поширився вже після 1867-1868 рр. (раніше загальноприйнятого терміну не було, оскільки бунго вважався єдиною «справжньою» мовою на противагу «простонародним» діалектам). Історію цього терміна і протиставленого йому терміна «кого»]. Поряд з бунго використовували і японізовану китайську мову (так званий камбун), що панувала до XIX ст. в сфері офіційної документації і в конфуціанстві. Бунго склався в епоху Хейан (IX–XII ст.) на діалектній основі Кіото, столиці Японії того часу. Спочатку бунго мало відрізнявся від мови, якою говорили вищі соціальні верстви столиці, але поступово розрив між усним мовленням і письмом ставав все помітнішим. Усне мовлення не кодифікувалося, а мова, що лежить в його основі, постійно змінювалась. При написанні текстів на бунго спочатку відбувалася орієнтація на мову авторитетних пам'яток як на зразкову, а з XIII ст. почалося встановлення мовних норм. Ідея про історичний розвиток мови була чужа японським філологам феодальної епохи, нормування мови розумілося як слідування літературі VIII–XII ст. і очищення її від «псування», тобто від елементів, що з'явилися пізніше, і від діалектизмів. Японські філологи, особливо вчені XVII-початку XIX ст., створили досить витончену техніку аж

до досить досконалих методів фонетичної реконструкції з метою зберегти бунго в незмінному вигляді. Вже до XIII–XIV ст. орфографія бунго була далека від реальної вимови, а в XIX ст. літературна мова була особливою, нікому не зрозумілою без спеціального навчання.

Бунго використовувався по всій Японії, на ньому писалися твори художньої літератури, а пізніше і деякі наукові твори. Найбільші японські письменники XVII–XIX ст.: Іхара Сайкаку, Тікамацу Мондзаемон, Джіппенся Ікку та інші - вводили у твори розмовні елементи свого часу, проте основою їх авторського тексту був все ж бунго [7.с.11]. Безумовно, бунго, давно втратив розмовну основу і вживався лише на письмі [вимовних норм бунго ніколи не існувало, кожен носій японської мови читав тексти на бунго вголос на своєму діалекті (а після створення нової літературної мови - зазвичай на ній); традиції вимови (наприклад, в театрі) були швидше жанровими], тому ця мова не годилася на роль загальнонародної мови буржуазної Японії.

До буржуазної революції 1867-1868 рр. всі форми існування японської мови, за винятком бунго, були територіально обмежені. Це визначалося тим, що на більшій частині території країни, особливо в сільській місцевості, просто не було необхідності в міждіалектному спілкуванні. Прикріплення селян до землі, заборона пересування для значної частини населення в Японії XVII–XIX ст. сприяли консервації діалектної роздробленості. Лише три мовні утворення в Японії того часу (не рахуючи бунго) виходили за рамки звичайного діалектного використання.

По-перше, це столичний, кіотоський діалект. Він вважався найбільш престижним, що відзначали і перші європейці, що побували в Японії в XVI–XVII ст. [7.с.3]; він був відомий і за межами Кіото, а в кінці XVI - початку XVII ст. робилися спроби створення на ньому літературних творів. Однак висунення Едо як економічного і політичного центру Японії перервало складання літературної мови на кіотоській основі.

По-друге, це діалект Сюри (Окінава), що використовувався як засіб

міждіалектного спілкування на островах Рюкю. У період незалежності цих островів (1429-1609), а потім їх напівнезалежного існування (1609-1872) на основі діалекту Сюри склався певний мовний стандарт; з'явилися і літературні тексти, написані з використанням цього діалекту. Однак формування цього стандарту було перервано в кінці XIX ст. в результаті загальнодержавної мовної політики, спрямованої на єдність літературної мови у всій Японії. [У західноєвропейській літературі кінця XIX-першої половини XX ст., починаючи з робіт Б. Х. Чемберлена, вживалася назва "рюкюська мова". Зараз в Японії говорять тільки про рюкюські діалекти, що з соціолінгвістичної точки зору виправдано, оскільки острови Рюкю, як і вся інша територія Японії, обслуговуються літературною японською мовою.]

1. По-третє, це так званий едоський (Токійський) діалект. Цю традиційну назву не можна визнати точною. З одного боку, дане мовне утворення використовувалося не у всьому Едо (з 1868 р. - Токіо), а лише в його західній, нагірній частині (Яманоте), більш заможній і престижній за соціальним складом; говір Східної, Приморської, частини міста (Шітамачі) мав значні особливості, що не зникли до кінця навіть в наші дні; говір Шітамачі був ближче до оточуючих Едо сільських діалектів Східної Японії. З іншого боку, так званий едоський діалект був скоріше наддіалектним утворенням, що включав в себе елементи різного походження. З XVII ст. Едо став провідним політичним і економічним центром країни, в якому постійно стикалися вихідці з різних районів Японії. Протягом двох століть склалося едоське наддіалектне утворення, де на східнояпонську діалектну основу наклалися елементи інших діалектів, особливо діалекту Кіото і діалектів по дорозі з Кіото в Едо, зокрема діалекту провінції Мікава [25.с.143]. Фонетика і акцентуація едоського наддіалектного утворення були чисто східнояпонськими, але граматики і лексики набули чимало елементів іншого походження, які були відсутні в говорі Шітамачі. Як вказує лінгвіст Танака Акіо, едоське наддіалектне утворення було спочатку вживаним в самурайському середовищі; основна лінія розвитку була наступною:

1. мова самураїв періоду едо;
2. мова заможних городян верхньої частини Токіо;
3. мова верхньої частини Токіо;
4. стандартна японська мова.

Хоча до революції 1867-1868 рр. наддіалектне утворення едо не вживалося на письмі, воно вважалося престижним і завдяки переїздам самурайського і частково торгового населення було відомо і за межами Едо (Токіо), що став з 1868 р столицею країни.

Соціальні умови, що змінилися у зв'язку зі становленням капіталізму - формування єдиного ринку, зростання міграцій населення і розширення контактів між людьми, розвиток культури, науки і техніки - вимагали створення мови, якою могло б спілкуватися все населення Японії. З питання про те, як будувати цю мову, спочатку існували різні думки. Впливовий політичний діяч того часу Морі Арінорі навіть пропонував відмовитися від японської мови як такої яка не відповідала новим завданням і перейти на англійську [32, с. 41-43]. Були і прихильники збереження бунго, який у другій половині XIX ст. навіть розширив своє функціонування: після виходу з активного вживання японізованої китайської на бунго була переведена офіційна документація, у створеній в ці роки системі шкільного навчання бунго займав важливе місце.

Однак єдиним реальним виходом з положення було формування літературної мови на розмовній основі. Особлива роль токіоського наддіалектного утворення призвела до того, що з самого початку нова літературна мова складалася на його базі. При цьому відбувалося поповнення мови і за рахунок інших джерел. Тривав, особливо на перших порах, вплив інших діалектів, зокрема діалектів провінцій Сацума, Нагато, Тоса, носії яких відігравали помітну роль [25, с. 80-83]. Але більш важливим був вплив бунго. Відвойовуючи у бунго один функціональний стиль за іншим, нова літературна мова, що отримала найменування «ко: го» [цей термін означає «розмовна мова», також представляючи собою кальку з голландського.

Широковживаний до війни, зараз він зустрічається рідко, оскільки протиставлення «кого - бунго» перестало бути актуальним. Літературна мова на противагу діалектам та іншим некодифікованим формам мови називається «кьоуцуго» («загальна мова»).], включала в себе лексику, характерну для даного стилю; значна частина культурної лексики і термінології, вживаної досі, спочатку була приналежністю бунго. Помітні запозичення з бунго і в граматиці. Показник повинності - бекі, показник місцевого відмінка - ніте, показник вихідного відмінка йорі в середні століття зникли з розмовної мови, але збереглися в бунго, звідки перейшли в нову літературну мову, існуючи в ній і зараз. Як писав Н. І. Конрад, «мова стала збагаченою, і притому не чужими їй елементами, а елементами, їй близькими». Нарешті, велика кількість слів, що позначали нові поняття (включаючи запозичення), з'являлася вже в самому кого без посередництва бунго або діалектів.

Протягом понад півстоліття в Японії існували дві літературні мови - бунго і кого. Звичайно, сильно спрощеним було уявлення японістів 30-х років про бунго як «феодальну» і «кого» як «буржуазну» мову [20.c15], але саме співіснування цих двох мов було наслідком суперечливої соціальної структури японського суспільства кінця ХІХ - першої половини ХХ ст., коли розвиток капіталізму супроводжувався наявністю значних феодальних пережитків. Збереженню бунго сприяв його багатовіковий авторитет, що підтримувався японськими правлячими колами. Ще в 1941 р. відомий мовознавець Токієда Мотокі писав, що для японців бунго і кого розрізняються не як різні історичні фази японської мови, а перш за все як його більш і менш престижні варіанти .

Однак, як справедливо вказував Н. І. Конрад, існування двох літературних мов не може утримуватися довго. У міру свого вдосконалення кого відвойовував один функціональний стиль за іншим. Вже до кінця ХІХ ст. він завоював позиції в художній прозі (в поезії бунго виявився більш стійким). Великі письменники кінця ХІХ-початку ХХ ст., перш за все Ямада Біме (бувший також і мовознавцем), а потім Нацуме Сосекі, Шімадзакі

Тосон, Шіга Наоя та інші зіграли значну роль у формуванні нової літературної мови і в зміцненні її авторитетності. До кінця XIX ст. на кого почала видаватися і періодика, хоча в газетній мові вплив бунго на нього виявився особливо значним. Нові сфери комунікації, зокрема радіо, з самого початку обслуговувалися кого. Повільніше йшов процес заміни літературної мови в сфері науки: ще в 20-30-і роки при написанні наукових праць нерідко використовувався бунго; проте в передвоєнні роки кого і тут став переважати. Єдиною областю, в яку аж до розгрому японського милітаризму не допускалася нова мова, була офіційна документація: імператорські укази, закони, юридичні документи, військові накази і донесення, ділові папери, офіційні листи і т.д. склалися на бунго.

До кінця XIX ст. в Японії була створена сучасна система освіти, і ще до початку Другої світової війни Японія була країною суцільної грамотності. Основою шкільного навчання стало викладання єдиної для всієї країни літературної мови. До війни в школах вивчали бунго і кого, але якщо норми бунго були розроблені ще давно, то норми кого фіксувалися вже в ході поширення викладання на ньому, що спочатку створювало чимало труднощів. Формування офіційних норм кого затримувалося частково через позицію японських мовознавців, які довго єдиним гідним уваги об'єктом дослідження вважали бунго. Перша досить повна нормативна граматики кого була вироблена Міністерством освіти лише в 1917 р. Однак до 40-х років сучасною літературною мовою володіла, хоча б на письмі, вже значна частина населення Японії. Мовна політика до війни була пов'язана з поширенням літературних мов, в першу чергу через школу. Засоби масової інформації відігравали тоді підлеглу роль. Діалекти розглядалися як «псування» мови, завданням освіти вважалося їх викорінення, проте основна маса населення, освоюючи в тій чи іншій мірі літературну мову, продовжувала використовувати і діалекти.

Нормалізаторська функція в довоєнний період була зосереджена в Міністерстві освіти, яке затверджувало підручники та практичні граматики.

Норми кого були достатньо розроблені лише щодо граматики і орфографії, причому орфографічні правила повторювали правила бунго і були засновані на традиції, що мало відповідала реальній вимові. Орфоепічні норми розроблялися слабо, хоча школярів і намагалися відучувати від явно діалектних рис, а нормам наголосу не вчили зовсім. Навчання в той час було навчанням не стільки літературної мови, скільки читання та письма на літературній мові.

Ситуація в країні різко змінилася після поразки імперіалістичної Японії у Другій світовій війні в 1945 р. Крах реакційної політичної системи, режим американської окупації, ліквідація феодалних пережитків, культурна переорієнтація - все це не могло не позначитися і на мовній ситуації. При цьому вплив соціальних змін був двояким: з одного боку, порушувалася стабільність старих норм, з іншого - з'явилися можливості для реформ літературної мови і писемності.

У перші повоєнні роки втратили свою дієвість багато культурних стереотипів, що впроваджувалися до 1945 р. правлячими колами Японії; до певної міри до них зараховувалися і старі мовні норми. До цього додалися міграції населення у воєнний час, що порушили колишню діалектну відособленість, і різко зріс вплив англійської мови. Особливо явно змінилася стара система форм ввічливості, де вплив суспільних процесів на мову найбільш очевидний. Література першого повоєнного десятиліття сповнена міркувань про порушення норм мови, про його «псування» і «руйнування», особливо властивих представникам старшого покоління. Знову з'явилися пропозиції про радикальне перетворення японської мови, аж до відродження ідей про повну відмову від неї, що пропонував авторитетний письменник Шіга Наоя. Прогресивні діячі того часу, зокрема письменник Такакура Теру, закликали докорінно змінити мовну норму, наблизивши її до «мови простого народу»: пропонувалося скасувати або звести до мінімуму ієрогліфіку, виключити з мови форми ввічливості, ставилося завдання розвинути в японській мові відсутні в ній категорії числа і особи [24.с.5].

Подібні пропозиції не мали реальної бази. Однак в умовах серйозних соціальних змін вдалося провести ряд мовних реформ. Відразу після війни припинилося використання бунго в його останній сфері - офіційній документації. Це призвело до майже повного виходу бунго з активного вживання. Здійснилися і реформи писемності. Написання японською абеткою - каною - наблизилися до літературної вимови, історичні написання, за невеликим винятком, були скасовані. Вживалися і заходи щодо обмеження ієрогліфіки. Незабаром після війни був складений ієрогліфічний мінімум «тойо-кандзі» з 1850 ієрогліфів. Хоча він мав силу Закону лише для навчальної літератури, що випускається Міністерством освіти, його створення зробило безсумнівний вплив на вживання ієрогліфіки. Спрощенню піддалося і написання ряду ієрогліфів.

Після війни в Японії гостро постало завдання нормування мови. Було необхідно завершити встановлення мовних норм і привести вже існуючі норми у відповідність з реальністю. Ця діяльність розглядалася як загальнодержавна задача, до її вирішення залучалися провідні мовознавці країни. У 1948 р. при Міністерстві освіти був створений державний інститут японської мови, що став провідним центром нормалізаторської діяльності. У зв'язку з підвищенням в японському суспільстві ролі засобів масової інформації, особливо радіо, а потім телебачення, подібна діяльність почала активно здійснюватися і інформаційними установами, в першу чергу державною радіо - і телекомпанією NHK. У перші 10-15 років після війни норми літературної мови були розроблені там, де вони були відсутні (вимова і наголос), заново встановлені там, де мова помітно змінилася (форми ввічливості), уточнені і скориговані там, де вони існували і раніше.

До кінця 50-х років подібна діяльність в основному завершилася, в японській мовній політиці відбувся перехід від етапу встановлення норм до етапу їх підтримки і вдосконалення [33.с 133]. Поступово зменшилися, хоча і не зникли зовсім, скарги на «псування» і «руйнування» мови. Японська літературна мова вступила у фазу відносно стабільного існування, цей період

триває і понині.

1.3. Особливості діалектизмів японської мови

Діалект є різновидом мови, якою спілкуються люди, пов'язані тісною територіальною спільністю, і являє собою частину загальноприйнятої в країні мови та іншого діалекту даної мови. Зазвичай така загальноприйнята в країні мова називається нормативною, яка, як правило, є діалектом тієї території, де раніше або в даний час розташована столиця країни. В Японії в основу такої сучасної нормативної мови був покладений діалект, що вживається жителями району Ямате міста Токіо, який був певною мірою ідеалізований внесенням відповідних граматичних правил.

Територіальні діалекти виникають з різних причин, найчастіше обумовлені географічними умовами. Основними кордонами, що розділяють діалекти, є гори, річки, морські протоки та інші географічні об'єкти і є продуктом багатовікового розвитку. Так, гори так званих Японських Альп по-крупному поділяють діалекти на Східно-японські і Західно-Японські. Спостерігається відмінність в діалектах по межі річки Тоне на південній частині префектури Ібаракі і північній частині префектури Чіба. Прикладами можуть служити і своєрідні діалекти острова Хатідже, який відділений від основного острова Японії Хоншю, численні діалекти на островах Рюкю, значно відрізняються від сучасної нормативної мови.[5, с 30]

В Японії в період феодальної роздробленості були обмеження в пересуваннях по країні, утворилися зони замкнутого проживання людей, що сприяло зміні мови в межах певної території. Так, мабуть, утворилися специфічні діалекти в колишніх феодальних володіннях в префектурах Івате (діалект Моріюка), Ямагата (діалекти Сендай і Енедзава). Своєрідні діалекти можуть утворитися в результаті конгломерації людей з різних територій. Так виникли нові мовні форми на острові Хоккайдо і міста Едо - нинішнього Токіо.

Є приклади, коли територіальні діалекти утворюються внаслідок переселення. В епоху Едо уряд шьогуна практикував для заохочення або покарання підлеглих удільних князів (даймьо) заміну їх володінь на більш багаті або бідні. При цьому переселявся на нове місце весь клан і деяка частина населення. Так вони приносили з собою діалект колишнього місця проживання, який прищеплювався на новому місці.

Такий приклад можна побачити в Карацу префектури Сага на острові Кюсю, де місцевий діалект носить явні Східно-Японські корені. На Хоккайдо можна зустріти окремі регіони, де панує діалект, властивий префектурі Кагава острова Шікоку. Такі окремо взяті райони можна назвати «діалектними острівцями».

На утворення територіальних діалектів, безперечно, впливає структура суспільства, уклад життя в даній місцевості, особливо це впливає на лексику.

Місцеві діалекти можуть відрізнятися за компонентами мови: звуковому строю, граматиною, лексикою. Ці відмінності можуть бути незначними, так що ті, що говорять на різних діалектах можуть добре розуміти один одного. Наприклад, вимовлена на діалектах північно-східної частини острова Хонсю мова може бути цілком зрозуміла тим, хто володіє нормативною мовою або іншими діалектами. Окремі ж діалекти настільки відрізняються від нормативної мови та інших діалектів, що спілкування з людьми, які не володіють цим діалектом, ускладнене або взагалі неможливе. Прикладом останнього може служити діалект Сацума, поширений на півдні острова Кюсю, а також діалекти островів Рюкю, де їх число можна порівняти з числом існуючих діалектів в основній частині Японії. Мало не на кожному острові цього архіпелагу зберігся свій діалект..[6, с 30]

В даний час майже всі японці досить вільно володіють нормативною мовою. Навіть ті, хто звик розмовляти на місцевому діалекті, в письмовій мові завжди вдаються до нормативної. Вирази місцевого діалекту в письмовій формі можна зустріти в художніх творах в мові літературних героїв. У кінофільмі «Дрібний сніг», знятому за однойменним романом

Танідзакі Джюнічіро, весь діалог між головними персонажами ведеться на діалекті Кінкі, де вони вирости. [б. с 31]

Географічно діалекти розрізняються за лексикою, фонетикою або граматиною [15.с13].

До східних відносять діалекти, які поширені східніше кордонів, що розділяють префектури Ніігата, Гіфу і Аїчі від Фукуї, Тояма, Сіга і Міе. Їх, у свою чергу, можна поділити на діалекти Хоккайдо, Тохоку, Канто, Токай-Тодзан острова Хатідже.

Основою діалекту Хоккайдо є північно-східний діалект Тохоку. Це зрозуміло, оскільки на ранніх етапах островів населяли поселенці з північно-східної частини острова Хоншю. Після реформи Мейджі японці почали масово переїжджати на острів з різних куточків Японії, які фактично створили свій власний діалект Хоккайдо, заповнивши раніше широко розповсюджений північно-східний діалект.

До особливостей діалекту Хоккайдо можна віднести наказову форму дієслів другого відмінку (за аналогією з наказовим нахилом в українській мові), яка замість нормативного "о" закінчується на "е": okiro (起きろ вставай) → okire, mire (見ろ дивись) → mire, tabero (食べろ- їж) → tabere, як в Токійському діалекті.

За вимовою звуки "к" і "т" в середині слова перетворюються в дзвінки "г" і "д": atama (- 頭 голова) → adama, kokoro (心- душа) → kogoro, часто перед звуками "д", б злегка вклинюється "н" або "б": karada (- 体 тіло) → karanda, manabu (学ぶ вчитися) → monambu, що властиво північно-східному діалекту.

Зустрічається і специфічна для цього регіону лексика, наприклад: menkoi (めんこい милий), obandesu (お晩です Добрий вечір). Впадає в очі часте приєднання до живих предметів пестливо-зменшувальний суфікс -ко: utako (馬こ конячка), beko (べこ - корівка або бичок). [б. с 32]

Найбільш характерною особливістю цього діалекту є вимова голосної

"і" близької до "е", тому вимовлені слова екі (駅- станція) і ікі (息- дихання) важко помітні. У деяких випадках наступний за приголосною звук "у" вимовляється як "ю" (осуші→ осюші).

Північно-східному діалекту властиво перетворення "к" і "т" в середині слова в " г" і " д": atama (頭 голова) → adama, kokoro (心 душа) → kogoro, слабке вклинювання "я" або "м" перед звуками "д" і "б": kabe (壁- стіна) → kambe, mado (窓 вікно) mando. В деякій частині регіону (префектурах Акіта, Ямагата, Ніігата) збереглися зниклі в сучасній мові звукосполучення "фа", "фі", і слово hitsuji (羊 вівця) вимовляється як fintsuji. За граматичною будовою форму припущення "даро": (だろう) висловлюють часткою "бе": kuru darou (来るだろう ймовірно, прийде) → kurube, kurumbe.

Діалектом Канто користуються жителі префектур Токіо, Канагава, Чіба, Гумма, Сайтама, Точігі, і Ібаракі. До особливості цього говору слід віднести вимову "аі", "оі" як "еє": shiroi hana (白い花 білі квіти) → shire hana, ikanai (行かない не піде) → ikane.

Допоміжне дієслово припущення і спонування часто замінюється словом "бе" або "бей": ikou (行こう чи не піти?) → ikube. Спостерігається некоректне відмінювання дієслова kuru (замість конай кажуть kinai) замість sugu говорять shiru, відносячи їх до дієслів другого відмінювання. У Токіо, особливо серед жителів приморської частини часто склад "хі" вимовляють як "ші": ibiua kouen (日比谷公園 парк Хібія) → shibiya kouen, hikouki (飛行機 літак) → shikouki. В цілому ж в Токіо, Йокогамі та інших містах регіону переважає нормативна мова.

Під регіоном Токай-Годзан маються на увазі префектури Ніігата (частково), Нагано, Яманаші, Шідзуока, Гіфу, Айчі. Граматичною особливістю діалекту цього регіону є вживання допоміжного дієслова припущення "дзура" замість нормативного "дароу": (ame ga furu darou: → ame ga furu dzura -雨が降るだろう - ймовірно, піде дощ; kouen he ikou(公園へ行

こう ไปด้วย) → kouen he ikazuga. Оскільки ця територія примикає до межі поширення західних і східних діалектів, можна зустріти елементи, властиві як східним, так і західним діалектам. Так, в деяких місцях вживається допоміжне дієслово твердження да(だ), прийнятий в нормативній мові і поширений в східних діалектиках, а в інших місцях - "я" і "джя", характерний для західних діалектів. Застосовується тут і форма дієслів типу katta (買った купив, східний діалект) і kouta 買った (західний діалект) [6.с32].

Цей діалект поширений на острові Хатідже і групі прилеглих до нього островів, розташованих на Тихому океані, на південь від Токійської затоки. Його відмітна особливість - своєрідність лексичного складу. Так, на цьому діалекті голова вимовляється як tsuburi, очі - manako, я - ware, ти - pare. Займенник другої особи omae вимовляється як omee (ви), коли звертаються з повагою, і omai (ти) при зверненні до рівного.

Грамматичні особливості полягають в тому, що четверта основа дієслів (функція тайгенного визначення) закінчується не на ~у, як в нормативній мові, а на -о: yomu hon (読む本 книга, яку читають) → yomo hon, aruku hito (歩く人 крокуюча людина), → aruko hito, ugoke fune (動く舟 рухоме судно) → ugoke fune. Крім того, у прикметників 1-го виду, що закінчуються на ~і в четвертій основі, замість нормативного ~і вимовляється ~ке : shiroi hana (白い花 Біла квітка) → shiroke naha; ureshii deki goto (嬉しい出来事 радісна подія) → ureshike deki goto. Цікаво, що зустрічається в цьому діалекті лексика і граматичні форми властиві японській мові, поширеній в Східній Японії в епоху Нара (710-784 pp.). Що стосується фонетики діалекту острова Хатідже, то вона практично мало відрізняється від інших східних діалектів.

Західні діалекти можна поділити на діалекти Хокуріку, Кінкі, шікоку, Тюоку і Ідзумо.

Діалект Хокуріку поширений в префектурах Фукуї, Ісікава і Тояма, а також на острові Садо. За вимовою він близький до діалекту Кінкі, але поступово стає ближче до Токійського. У префектурі Фукуї можна зустріти

випадки заміни звуку "к" на "г": neko (猫 кішка) → nego; oke (桶 баддя) → oge, що нагадує північно-східний діалект.

Цей діалект поширений навколо міст Осака і Кіото, в давнину займав чільне становище в японській мові.

Особливість діалекту Кінкі - в чіткому промовлянні всіх голосних без їх редукування. Мало того, у односкладових слів голосна закінчення вимовляється дещо подовжено: te → te: (手 рука); ki (木 дерево) → ki: на відміну від чіткої вимови голосних, допускається послаблення уваги до вимови приголосних. Може випасти звук ші: (sashita (指した вказав) → sash'ta; dashita (出した вийняв) → daita. Часто звук "с" замінюють звуком "х" (wakarimasen (分かりません не знаю) wakariwahan; sou desu (そうです так і є) → hou desu.

До граматичної особливості цього діалекту можна віднести своєрідний вираз закінчення дієслів першого відмінювання при поєднанні з допоміжними дієсловами і частинками, що починаються на "т": katta (купив купив) → koota, haratte (払って сплатив) → haroote, тобто "тт" замінює подовжене "о":. Застосовується наказова форма (6-а основа) дієслів другого відмінювання. В закінченнях ~йо, ~ро, ~еро, відкидають "о" або "ро", подовжуючи невідмінювані голосні "і" та "е" (okiyo → 起きよ oki: - вставай, yamero 止めろ → yame: - припини).

Часто зустрічаються випадки заміни допоміжного дієслова заперечення "най" на "н": yomanai (読まない) → yoman (не читаю). Вказівне допоміжне дієслово "да" замінений "я" наприклад: kore wa hana da (これは花だ це квітка) звучить як kore wa hana ya.

Всі ці граматичні особливості мають схожість з літературною мовою бунго, яка була розмовною мовою в епору Хейан, і продовжувала застосовуватися в літературних творах до другої половини XIX століття і в офіційних документах до середини XX століття.

У діалекті Кінкі зустрічається чимало слів, які абсолютно

відрізняються від нормативної мови, наприклад: замість ojousan (お嬢さん-панночка) → itohan; замість korobu (転ぶ - перекидатися, падати) → kokeru; замість mendokusai (面倒くさい - канітельно, клопітно) → shinkikusai; замість myouna (妙な - дивний) → ketteina; замість dame da (駄目だ- не можна) → akan.[6.c.33]

Діалекти острова Шікоку можна поділити на поширені в префектурах Токусіма, Кагава, Ехіме і діалект Тоса, поширений в префектурі Кочі на південній частині острова.

Діалект Тоса відрізняється тим, що розрізняє звучання знаків ず від і від づ、じ、ち` вимовляючи їх як зу, дзу, жі і джі, тоді як в сучасній нормативній мові і в багатьох діалектах ず、づ та вимовляють однаково - як дзу, а じ та ち` - джі. Як і в діалекті Кінкі, чітко промовляються всі голосні. Коли всередині слова є звук "г" його вимовляють як носове "нга", "нго" і т.п. shigoto (-仕事 робота) → shingoto; hirogeru (-広げる розширяти) → hirongeru. У діалекті північних префектур збереглися зниклі і замінені на ка (か) і га (が) в сучасній японській мові звуки ква (くわ kuwa) і гва (ぐわ gwa). В окремих районах застосовують замість заперечення nakatta вираз nannda: yomanakatta (読まなかった не читав) → yomanannda, або zatta: kakanakatta (書かなかった не писав) → kakazatta.[6.c34]

Діалект Чюгоку близький до діалекту Кінкі, але за акцентом він більше збігається з Токійським, ніж з Кінкі. На відміну від чіткого виділення голосних, що стоять поруч, в цьому діалекті вони по-різному зливаються. Так, "ai" в префектурі Окаяма вимовляється як "ee", в префектурі Хіросіма і Ямагучі - "aa", а в Тотгорі - "ая". Звук "г" завжди вимовляється чисто, не як "пг".

До граматичних особливостей цього діалекту можна віднести перехід закінчення другої основи дієслів в "у". Як в діалекті Кінкі, вказівне допоміжне дієслово だ/da повсюдно вимовляється як "джя"; kore wa yama da (

これは山だ це гори) → kore wa yama ja. У діалекті Кінкі в якості сполучної частки причинного зв'язку застосовується слово さかい/sakai, яке відповідає за змістом частці нормативної мови から/kara(тому що), а в діалекті Тюгоку говорять "ken" або "kee": osoi kara kaeru (遅いから帰る пізно, тому йду) → osoi sakai kaeru → osoi ken kaeru. Застосовується словосполучення なんだ/panda або じゃった/джятта для вираження заперечення в минулому часі дієслова: kakanakatta (書かなかった не написав) → kakananda → kakaajuatta.

Діалект Ідзумо поширений на відносно невеликій території навколо міста Ідзумо і на острові Ікі.

Особливість фонетики цього діалекту полягає в тому, що звук "ф" вимовляється перед усіма голосними, не обмежуючись тільки поєднанням "фу", як в сучасній японській мові. Збереглася вимова ква (<わ) і гва (<わ) з давньої японської мови.

У граматичній структурі мови застосовують вказівне допоміжне дієслово "да", а не "джя", як в діалекті Тюгоку, в той же час говорять ~джятта, як в діалекті Тюгоку.

Діалекти острова Кюсю можна розділити на три групи: Східного, Західного і Південного Кюсю, який зазвичай називають діалектом Сацума.

Діалекти Східного Кюсю близькі до діалекту Тюгоку. Характерною особливістю є вимови поєднання голосних "au" і "ou" відповідно як "oo" і "uu": auta (会うた зустрілися) → oota; outa (追うた погналі) → uuta. Також спостерігається злиття голосних "ai" в "ee": (ookii – великий) 大きい → ookee; shiroi (白い білий) → shire.

В деякій частині цієї території (префектура Міядзакі), як в діалекті Тоса в Шікоку, розрізняють звучання від ず、づ та じ、ぢ від, вимовляючи їх як зу, дзу, жі та джі.

За граматиною викликає інтерес відмінювання дієслів, що закінчуються на ~IRU і ~ERU (дієслова другого відмінювання). На відміну від нормативної

мови, де відмінювання дієслів, що закінчуються в словниковій формі (3-я основа) на ~IRU до ~ERU, відбувається за схемою:

~i ~i ~iru ~iru ~ire ~iro; ~e ~e ~eru ~eru ~ere ~ero,

у розглянутому діалекті відмінювання відбувається за схемою:

~i ~i ~u ~uru ~ure ~uro; ~e ~e ~u ~uru ~ure ~uro,

тобто так само, як було в давнину і збереглося в мові бунго. Для дієслів типу ~eru таке відмінювання характерно у всіх діалектах острова Кюсю, але для дієслів типу ~iru - тільки в діалекті Східного Кюсю.

Зустрічається і вираз ~かんじやった/kanjyatta, ~かんかった/kankatta для заперечення минулого часу: ikanakatta (行かなかった - не ходив) → ikanjyatta, ikankatta.

Діалект Західного Кюсю охоплює префектури Сага, Нагасакі, Кумамото і частково Фукуока, а також прилеглі острови. Характерна особливість вимови цього діалекту полягає в збереженні деяких елементів давньої японської мови (розрізняють звучання знаків ず від いづ、じ від ぢ、 від "ква", "гва" не вимовляють як "ка", "га"). Як і в діалекті Східного Кюсю, відмінювання дієслів відрізняється від нормативної мови, але тільки у тих, що закінчуються на ~eru. Прикметники, які в нормативній мові закінчуються на ~i, в цьому діалекті мають закінчення "ка": shiroi (白い білий) → shiroka; akai (赤い - червоний) → akaka; utsukushii (美しい красивий) → utsukushika. Заперечення минулого часу ~なかつた/nakatta висловлюють як ~んだった/ndatta, ~んじやった/njatta ~んじやった/njyatta. Зустрічаються заключні частинки "так" і "bai" замість "йо" (そうですよ-так воно і є) → sou desu tai(bai) , сполучна частка "баттен" - синонім частки "керedomo" : samui keredomo iku (寒いけれども行く хоча холодно, але піду) → samui batten iku.[5.c35]

Діалект, яким користуються жителі південної частини Кюсю, називають діалектом Сацума за старовинною назвою цієї території, раніше підвладної сильному клану Шімадзу. Він поширений і на островах, що

розташовані на південь від Кюсю, північніше острова Амаміоошіма.

Характерна особливість вимови цього діалекту в тому, що у слів, що мають в середині або кінці слова голосні "i" та "u", ці голосні відкидаються разом з подальшим складом і закінчуються приголосною, що залишилася, яка вимовляється дуже коротко. Таким чином, такі слова, як kugi (釘) - цвях; kubi (首) - шия; kutsu (靴) - туфлі; kuchi (口) - рот, вимовляються однаково як ку. На цьому діалекті kaki (柿) - хурма, вимовляють як "ка", mizu (水) (вода) - "мі", obi (帯) (пояс) - "об". Дві голосні зливаються в одну коротку: shiroi (白い) → shire (білий); akai (赤い) → ake (червоний) [6.с35].

Зустрічаються такі своєрідні вирази: ikimasen (行きません не піду) звучить як imosan або immohan; а замість ame ga futte iru (雨が降っている йде дощ) говорять ame ga fucchou.

Зрозуміти вимовлену в нормальному темпі усну мову діалекту Сацума буває важко навіть японцям, які звикли до нормативної мови або якогонебудь з діалектів Хонсю.

Кількість діалектів на островах Рюкю збігається з кількістю діалектів у самій Японії. Через своє географічне розташування та історичний розвиток майже кожен острів архіпелагу має свій діалект.

Не вдаючись у подробиці кожного окремого діалекту Рюкю, розглянемо найбільш характерні особливості діалектів в цілому.

У всіх діалектах звук "o" трансформований в "u", а "e" в "i": koshi (腰 поперек) → kushi; kore (これ це) → kure; mame (豆 горох) → mami. У багатьох діалектах збереглася давня вимова "п", яке зараз стало вимовлятися в нормативній мові і різних діалектах як "х": ha (葉 листя) → pa; hi (火 вогонь) → pi; fune (- 船 човен) → pune. У деяких діалектах звук "в" вимовляється як "б": wakamono (- 若者 молодь) → bakamono; warau (- 笑う сміятися) → barau. Зустрічаються приголосні звуки і звукосполучення, яких немає в інших діалектах. В жодному діалекті знаки ず від づ і じ від ぢ за

вимовою не відрізняються.

У лексиці діалектів Рюкю зустрічається багато оригінальних слів, що не мають подібності зі словами інших діалектів: irasshai (いらっしやい заходьте) → menseyun, mensoore; teinei ni (丁寧に - ввічливо) → sefaien. Збереглися вживані в стародавній Японії й забуті в сучасній мові слова.

У граматичному ладі діалектів Рюкю можна зустріти своєрідне відмінювання дієслів.

1.4. Вплив діалектів та формування літературної японської мови

З 1945 р. єдиною офіційною мовою Японії стала сучасна японська літературна мова, історія формування якої розглянута вище. Це єдина форма існування японської мови, здатна обслуговувати всі сфери спілкування. Система літературної мови протиставлена, по-перше, некодифікованим формам існування японської мови - територіальним, соціальним діалектам, просторіччі; по-друге, обмежено функціонуючому бунго; по-третє, мовам національних меншин - корейській і майже зниклій айнській; по-четверте, поширенню англійської мови.

В цілому практично все населення сучасної Японії в тій чи іншій мірі володіє літературною мовою. Є два основних джерела його поширення - школа і засоби масової інформації.

«В даний час за поширеністю середньої освіти Японія стоїть попереду всіх інших індустріально розвинених капіталістичних держав (практично все населення країни)» [4, с. 54]. Дані про відсоток грамотних людей в Японії суперечливі: пишуть про те, що ще в 1948 р. неписьменних, включаючи осіб, які знають тільки кану, було лише 2,1% населення, що серед дітей не піддається навчанню грамоті 0,98%; однак стверджується і те, що в Японії близько 5% неписьменних. Зараз неповну середню (дев'ятирічну) освіту здобувають практично всі, повну середню (дванадцятирічну) освіту - 93,2% чоловіків і 95,4% жінок, з числа тих, хто закінчує дев'ять класів, після цього

продовжує навчання в університетах і коледжах 41,3% чоловіків і 33,3% жінок (JFN. 1984. Жовтень. с. 4-5).

Інший канал впливу літературної мови на японців - засоби масової інформації. За даними досліджень, лише 3,6% опитаних взагалі не читають газет, в середньому сучасний японець в день витрачає 44,1 хвилини на читання газет, 24,8 хвилини - на читання книг і 16,8 хвилини на читання журналів; цей час зараз дещо більше, ніж раніше; у осіб з невисоким рівнем освіти середній час на читання газет навіть вище, ніж у людей з вищою освітою. На велику прихильність японців до читання (зокрема в транспорті) вказують і іноземні, особливо американські, спостерігачі, які визнають, що середній японець на відміну від середнього американця ще не забув як це читати довгі тексти (Daily Yomiuri. 04.07.1985). Відзначається і бум в основі нових журналів: з 1978 по 1983 рр. з'являлося по 165-235 журналів на рік. Особливо велика кількість жіночих журналів, загальний тираж яких досягає 90 млн. примірників; на японську сім'ю в середньому припадає 5,7 журналу на місяць, а жінки купують і виписують чотири журнали на місяць (Daily Yomiuri. 05.12.1984). Не треба переоцінювати ці дані, оскільки значна частина населення читає тільки газетні заголовки, підписи під картинками і комікси. Проте звичка японців до читання, безсумнівно, сприяє знанню літературної мови.

Ще більший час японці проводять за телевізором, який є у 99% японських сімей. За даними на 1983 р., серед опитаних лише 2,8% не дивляться телевізор зовсім. Середній час перегляду передач в день - 144,9 хвилини (для осіб старше 60 років - 172,1 хвилини) (Сімбун. 1984. № 1. с. 60). Відзначають, втім, що пік інтересу до телепередач пройшов в 1976 р. і середній час, проведений за телевізором, зараз вже менший. В середньому телеглядач, що живе в Токіо або його передмістях, за день сприймає текст, відповідний 5,5 газетним або 75 книжковим сторінкам; треба врахувати, що японський письмовий текст через ієрогліфи компактніший за український. Помітну роль в житті японця відіграє і радіо. Телебачення і радіо зараз мають

не менше значення в поширенні літературної мови, ніж школа; зазначається, що саме вони насамперед формують літературну вимову [26, с. 37-38].

Все населення сучасної Японії, таким чином, живе в постійному оточенні літературної мови і не може не володіти нею. Масові дослідження показують, що навіть серед людей похилого віку вже не знайти людину, в мові якої абсолютно не відчувався б вплив літературної мови. Ступінь володіння літературною мовою, звичайно, неоднаковий: відмінності пов'язані насамперед з рівнем освіти і віком. Найбільш чітка вікова грань спостерігалася в 80-і рр. близько 40 років: люди молодше цього віку володіють літературною мовою помітно краще і приблизно на одному рівні (оскільки ця частина населення, як правило, має освіту не нижче середньої). Різні рівні мовної системи освоюються по-різному, акцентуація найгірше.

Стара літературна мова (бунго) до війни співіснувала з сучасною і обслуговувала ряд сфер спілкування. Однак після війни вона швидко втратила всі свої позиції.

В даний час бунго, за словами одного з японських лінгвістів, вживається нечасто і лише в ритуальних цілях. Культурні люди старшого покоління ще пам'ятають бунго, а люди середнього і молодшого поколінь лише мають про нього уявлення, оскільки його викладають у середній школі. Тому традиції читання текстів на бунго поки існують. Класичні твори видаються не тільки в перекладі на сучасну мову, але і в оригіналі з коментуванням незрозумілих місць; такі видання розраховані на досить широке коло читачів. Література кінця XIX - початку XX століття на бунго видається тільки в оригіналі і без коментарів.

Однак функціонування бунго дуже обмежене, і нові тексти на ньому майже не створюються. Бунго продовжує використовуватися в традиційних сферах (церковна служба, включаючи християнську [Переклад християнських богослужбових книг на бунго був здійснений ще в XIX столітті, з тих пір традиція залишилася незмінною, бунго представляється як більш урочиста мова], традиційний театр типу но) [Однак в сучасному кабукі

грають, виключаючи найбільш старі п'єси, що не на чистому бунго частіше використовується сучасна літературна мова з деякою архаїзацією], а також в поезії, до сих пір існують гуртки і журнали любителів поезії в традиційному стилі. Тут мовні відмінності пов'язані з жанровими: танка і хайку прийнято писати на бунго, а поезії на сучасній мові властивий вільний вірш (верлібр). Відзначається, що сучасні спроби писати на бунго зазвичай пов'язані з багатьма помилками.

У той же час бунго все ще впливає на сучасну літературну мову, яка проявляється в лексиці і в граматиці. Найбільш очевидні відмінності між сучасною мовою і бунго існують в області граматики. Багато форм, явно специфічних для бунго, можуть з'являтися і в текстах на сучасній мові.

Грамматичні запозичення з бунго займають помітне місце в книжних стилях японської мови. Їх постійно можна зустріти в газетах і журналах (особливо в заголовках), в телепередачах, в рекламі, вуличних оголошеннях тощо. Таким чином, система бунго, сама по собі майже не функціонує, остаточно не зникла і продовжує позначатися на літературній мові. Відзначають навіть, що частота форм бунго в останні роки збільшується, у зв'язку з чим застерігають проти їх надмірного вживання, особливо по телебаченню і радіо; такі застереження вказують на актуальність проблеми.

На літературну мову в певній мірі також впливають і діалекти. У зв'язку з певними відхиленнями мови Токіо від стандартної мови японські лінгвісти стали віддавати перевагу терміну «*toukyougo*». Таким чином вчені уникають його повного ототожнення з літературною мовою, а також «*kyoutsuugo*», хоча основні характеристики «*toukyougo*» збігаються з фонетичними, граматичними і лексичними нормами сучасної японської літературної мови. Які ж причини того, що саме цей діалект є основою «*hyoujungo*» і «*kyoutsuugo*».

По-перше, головною причиною цього явища є те, що токійська розмовна мова має «солідний літературний фундамент, починаючи з епохи Едо і до наших днів. Наявність такого літературного фундаменту є

необхідним фактором «для становлення будь-якої літературної, національної мови світу». Можна відзначити, що герої більшості сучасних кінофільмів і п'єс, а також і літературних творів говорять токійською мовою.

По-друге, будучи столицею Японії, Токіо було і залишається центром культурного і політичного життя країни, що диктує основні напрямки розвитку нових тенденцій у всіх її сферах. Це є дуже зручно і вигідно, навіть ідеально саме з лінгвістичної точки зору при впровадженні нової мови — відомо, що в центрі мовні інновації поширюються краще. А в таких країнах, як Японія, де дуже великі доцентрові сили, цілком природно те, що в якості прикладу буде взято саме мову «центру».

Нарешті, токійський діалект асимілює особливості діалектів різних регіонів країни знаходиться під впливом діалектів як східних, так і західних гілок. Діалект Токіо синтезує риси тих чи інших діалектів і створює свою промову. Так, в книзі Шібати Такеші «Shibata Takeshi Nihongo Essei» наводиться приклад такого синтезу: на токійському діалекті слова, що позначають «завтра», «післязавтра» і наступні дні позначаються відповідно словами «ashita→ asatte→ shiasatte →yanaasatte». Але такий порядок позначення послідовності днів існує тільки в даному діалекті. Жителі західної частини країни замість «shiasatte» вживають слово «goasatte», а жителі північно-східної території і зовсім не вживають це слово. Решта слів залишаються такими ж.

Таким чином, діалект Токіо, за рахунок вигідного територіального розташування міста, його функцій як культурного і політичного центру країни, а також завдяки солідному літературного фундаменту, володіє численними якостями, які дозволили йому стати об'єктом, на основі якого створювалися стандартні літературна і розмовна мови.

Функціонують в Японії і іноземні мови, як наприклад англійська, які теж мають вплив на формування мови. Три основні газети країни мають випуски англійською мовою: «Asahi Evening News», «Mainichi Daily News», «Daily Yomiuri», вони значно відрізняються за змістом від відповідних

японських; видається і спеціальна газета «Japan Times»; існує також особлива телевізійна програма яка ведеться англійською мовою. Англійською зазвичай дублюються дорожні знаки, багато вуличних оголошень, в основному вони розраховані на іноземців, які відвідують Японію. Англійською видається і науково-технічна література, причому є галузі науки, де цією мовою друкується значна частина досліджень в розрахунку не на інші країни, а на «внутрішньоцехове» вживання. Прикладом можуть служити публікації з англійської мови та англійської літератури, а також роботи, виконані в руслі методики американських наукових шкіл, наприклад генеративізму в лінгвістиці; в таких випадках видаються і наукові журнали англійською мовою.

В деяких фірмах робочою мовою роблять англійську, мотивуючи це тим, що інформацію, що отримується з США, зручніше обробляти без зайвої стадії її перекладу на японську мову.

Вживана в Японії англійська мова зазвичай орієнтована на її американський варіант. Часто відзначають невисокий загальний рівень володіння англійською мовою в Японії і значні відхилення від норм, проте вона беззаперечно впливає на японську мову постійно збагачуючи її новими запозиченнями.

1.5. Діалект и літературна мова як предмети комунікації

У сучасній Японії літературна мова - єдиний або панівний засіб спілкування на письмі і у всіх офіційних ситуаціях (радіо, телебачення, лекції, виступи, офіційні бесіди і т.д.), а також (виключаючи частково Рюкю) при неофіційному спілкуванні зі сторонніми (міждіалектному спілкуванні).

Однак широке поширення літературної мови не призвело до зникнення діалектів. Хоча вони довго вважалися «псуванням» мови і володіли низькою престижністю, а в завдання школи входило їх викорінення, вони продовжують зберігатися.

Як вказує великий знавець японської діалектології В. А. Гротерс, «сімейним засобом комунікації» в Японії як і раніше служить територіальний діалект [20.с3]. Японські діти, опановуючи мову в сім'ї, до школи користуються, як правило, лише діалектом; це підтверджують і експериментальні дослідження, за даними яких діти лише після п'яти років починають усвідомлювати деякі відмінності між літературною і діалектною мовою [20.с5]. Однак остаточний процес розмежування цих форм мовлення відбувається вже в школі.

Дорослий японець (крім частини освіченого населення великих міст, повністю втративших діалект) володіє двома, а то і трьома мовними системами (не рахуючи іноземних мов), часто дуже відмінними одна від одної. Особливо сильно відрізняються від літературної мови діалекти півдня Японії: Окінави, дещо меншою мірою Кюшю; помітні і особливості діалектів півночі Хоншю. Менше відрізняються від літературної мови діалекти і говірки в районах навколо Токіо, Осаки і Кіото, а також на Хоккайдо. Проте навіть в приморській частині Токіо - Шітамачі, а також в північній частині Токіо, яка недавно увійшла в міську межу, західній і місцеві говори мають деякі особливості [35с.12].

Перехід з однієї системи на іншу, або, як іноді кажуть дослідники, «перемикання кодів», соціально обумовлено. Стійкість діалектів в Японії багато в чому, мабуть, пояснюється особливостями японської традиційної культури, великою роллю протиставлення «свій-чужий» для японського суспільства. Як пише сучасний дослідник культури Японії, «відносини «індивідуум-група» в Японії на одностайну думку вчених, відрізняються від західних. Для японця група, її смаки, інтереси надзвичайно важливі, у нього чітко виражено прагнення «бути як усі»; група більшою мірою, ніж на Заході, впливає на поведінку і світогляд японців» [8,с.9]. «Японці часто трактують поняття групи розширювально: група - це може бути сім'я, коледж, фірма, країна; в тому числі групою може бути і сукупність осіб, які проживають на одній території. Мовна поведінка японців тісно пов'язана із

взаємовідносинами всередині групи, а також зі ставленням до осіб, що знаходяться поза нею [8,с.11]). Одним із проявів варіантів мовної поведінки всередині групи і поза нею є відмінність літературної мови і діалекту в побутовому спілкуванні.

Діалект в сучасній Японії являє собою в якійсь мірі засіб об'єднання деякої групи - територіальної, а іноді і соціальної. Діалект - природна форма спілкування зі «своїми»; чим більшою мірою співрозмовник розглядається як «свій», тим більша ймовірність звернення до нього на діалекті, граничний випадок - сім'я. Але до незнайомої людини, і тим більше до іноземця, звертатимуться літературною мовою. Видатний вчений Є. Д. Поліванов, вивчаючи нагасакській діалект, освоїв його настільки, що міг на ньому говорити; однак це викликало негативне ставлення місцевих жителів [8.с20]. Іноземець ні в якій ситуації не може вважатися «своїм». Не вдаються до діалектів і при спілкуванні з людьми, що займають більш престижне соціальне становище. Хоча більшість діалектів мають форми ввічливості, діалекти зазвичай сприймаються як недостатньо ввічливі. Відзначають, що житель села або невеликого міста звертається до друга на діалекті, до голови або вчителя - на чомусь середньому між діалектом і літературною мовою, до стороннього або на телезйомці - літературною мовою. Не раз доводилося спостерігати, як під час телеінтерв'ю люди різної освіти і віку, крім дуже старих, вільно переходили на літературну мову, виключаючи хіба що акцентуацію.

Тенденція використовувати різні мовні системи для спілкування зі «своїми» і «чужими» веде до стійкості діалектів навіть в ситуації загального поширення літературної мови. Однак останній не може не впливати на діалекти. Якщо функціонально роль діалектів в Японії істотно не змінилася в порівнянні з довоєнним часом, то структурно діалекти вже не ті, що раніше. Традиційні діалекти в чистому вигляді, які ще в 10-і роки ХХ ст. могли вільно вивчати дослідники, майже зникли. Так, діалект Міе, що біля Нагасакі, широко відомий завдяки працям Поліванова, до 1978 р. ще існував, проте

ним володіло лише кілька літніх жінок. При дослідженні традиційних діалектів зазвичай джерелом інформації служать люди старше 60 років, але і їх мова не цілком вільна через впливи літературної мови.

Місце старих діалектів займають нові, в яких існують як елементи колишніх діалектів, так і літературні, а також елементи, які не існують ніде, крім нових діалектів. Структура нових діалектів активно вивчається в Японії, особливо багато матеріалу дали обстеження, проведені Державним інститутом японської мови. Необхідно відзначити два таких обстеження в м. Цуруока (префектура Ямагата, на півночі Хоншю) в 1950 і 1972 рр.; повторне дослідження з вторинним опитуванням 107 інформантів першого обстеження дало можливість виявити тенденції розвитку мови.

Виявляється, що різні діалектні особливості мають різну стійкість. Найменш стійкі фонетичні і фонологічні ознаки, тут, ймовірно, позначається явна непрестижність діалектної вимови. Так, приголосні звуки типу "ка", "гв" відмічені у 18,5% інформантів в місті Цуруока в 1950 р. і у 2% в 1972 р., пом'якшення приголосних перед "е" - "у" 31,9% в 1950 р. і у 5,8% в 1972 р. У осіб середнього і молодшого покоління в 1972 р. подібні явища не спостерігалися зовсім. Серед інформантів молодше 25 років жодна з діалектних фонологічних особливостей в 1972 р. не відзначалася більш ніж у 12% опитуваних. Отже, стандартна система фонем зазвичай властива і новим діалектам типу того, на якому зараз говорять в місті Цуруока; втім, у великих містах (Токіо, Осака, Кіото, Нагоя) фонологічні системи і раніше були майже ідентичні.

Більш складні процеси відбуваються в лексиці і граматиці. Лексика - сама рухома частина мовної системи, багато діалектні слова замінюються літературними, але ряд одиниць зберігається. Все ж в цілому в місті Цуруока кількість інформантів, що вживають діалектну лексику, була в 1972 р. менше ніж 50%, хоча за іншими джерелами відсоток був вищий. В області граматики діалектні особливості зазвичай не настільки великі, проте частина з них дуже стійка. Є навіть граматичні показники, що стали уживанішими,

ніж раніше, і поширені серед молоді. Так в місті Цуруока діалектну форму наказового способу використовувало в 1950 р. 73,7% інформантів, в 1972 р. - 72,6%, але серед інформантів молодше 20 років - 83,3%, показник керувального відмінка в 1950 р. - 41,8%, а в 1972 р. - 52,5%, у тому числі серед інформантів молодше 20 років - 63,3% [36].

Найстійкіша діалектна риса в японській мові - акцентуація (наголос). Зазвичай носії цієї мови схильні все життя зберігати ту акцентуацію, до якої вони звикли з раннього дитинства; масові обстеження інформантів показують стійке збереження материнської акцентуації навіть при зміні місця проживання [36].

Традиційні акцентуаційні системи дуже стійкі. Так, у місті Цуруока кількість мовців з літературною акцентуацією в жодній з груп випробовуваних не перевищувала 40%. У великому місті Фукуока особи, що народилися до 1926 р., на 92-95% зберігають акцентуацію традиційного діалекту, а народжені в 1950-1957 роках - на 65-66%. Акцентуацію рідного діалекту, принаймні частково, можуть зберігати високоосвічені люди. Японський соціолінгвіст Шібата Такеші в доповіді на конференції Кокуго-гаккай (спільнота японської мови) в Нагої в 1984 р. говорив, що він, проживши 45 років в Токіо, не знає літературної акцентуації деяких слів. Він також вказував, що подібні випадки - причина існування в літературній мові слів з двома допустимими наголосами (вони складають 10-12% словника).

Таке явище частково пов'язано з тим, що японський наголос грає меншу смислову роль, ніж, наприклад, український; характерно, що слова, що розрізняються тільки наголосом, японські вчені вважають омонімами. Це підтверджується і психологічними дослідженнями: японці не завжди можуть правильно сприйняти наголос, навіть слухаючи записи власної мови [29, с. 58-73]. У той же час наголос служить чітким індикатором того, звідки людина родом. У японських фільмах, у тому числі історичних, провінціали часто говорять літературною мовою, але з діалектною акцентуацією.

У нових діалектах можуть з'являтися і лексичні і навіть граматичні

елементи, відсутні як в старих діалектах, так і в літературній мові [37]). Таким чином, протиставлення «літературна мова - традиційні діалекти» поступово поступилося місцем протиставленню «літературна мова - нові діалекти», останні являють собою нові, що склалися в основному в ХХ ст. системи, що продовжують змінюватися і розвиватися.

Особливі лінгвістичні ситуації, в чомусь полярні, створилися на Хоккайдо і Окінаві. На Хоккайдо протиставлення «літературна мова - нові діалекти» існує в найбільш чистому вигляді. Основну частину Хоккайдо (крім крайнього півдня) японці заселяли лише з кінця ХІХ ст., сюди переселялися носії самих різних діалектів Японії, за винятком окінавських. У другому-третьому поколіннях їх рідні діалекти зникли, і замість них сформувалося деяке мовне утворення загальне для Хоккайдо, що має, втім, локальні варіанти. Воно може також характеризуватися як новий діалект: система фонем і граматики цілком літературні, але акцентуація і частково лексика мають відмінності від літературної мови, причому в лексиці є специфічні елементи Хоккайдо. Особливо показова акцентуація: перемогла не літературна, а найбільш проста система, що характеризується фіксованим місцем наголосу (ця система не була найпоширенішою серед первинних носіїв). Таким чином, і при повному зникненні традиційних діалектів, як це сталося на більшій частині Хоккайдо, залишається потреба в розмежуванні систем, що вживаються при спілкуванні зі «своїми» і з «чужими» [36].

Префектура Окінава, що складається з великої кількості дрібних, відокремлених островів, характеризується, навпаки, максимальним збереженням традиційних діалектів, дуже значно відрізняються від літературної мови, а іноді і один від одного. Тільки там ще можна зустріти людей, які не знають літературної мови. У 1972 р. в газетах згадувався випадок, коли в суді троє обвинувачених намагалися говорити на місцевому діалекті; їх змусили говорити літературною мовою, але двоє з них не були в змозі це зробити, проте в послугах перекладача їм було відмовлено [32, с.10-11]. Тільки на Окінаві для міждіалектного спілкування поряд з літературною

мовою використовується і місцеве наддіалектне утворення. Хоча окінавська література з початку ХХ ст. зійшла нанівець і вільне володіння цим утворенням скорочується, але його значення ще зберігається, що проявилось в появі окінавського радіомовлення.

Окінава - район найменшої стандартизації японської мови. Однак важко знайти територію, де б відсутність протиставлення літературної мови і діалектів було реальністю. Найближче до цієї ситуації Яманоте, тобто та частина Токіо, де сформувалася сучасна літературна мова. Але вже говір в межах Токіо має свої особливості, до яких відносять поширення набутих форм і слів, де літературним довгим голосним відповідають короткі, акцентуаційні відмінності, менше число форм ввічливості, специфічну лексику. Масове обстеження токійських кварталів Нішіката і Нецу (при територіальній близькості перший відноситься до Яманоте, другий - до Шітамачі) показало меншу стандартизованість мови в кварталі Нецу, яка, втім, може бути пов'язана і з відмінностями соціального складу населення [32, с15].

Отже, діалектна дробність Японії залишається значною, позиції діалектів стійкі, хоча самі діалекти видозмінюються. При цьому ставлення до діалектів стало багато в чому не таким, як раніше. У минулому престижність діалектів була дуже низькою і їх вживали насамперед через недостатнє знання літературної мови. Зараз ще бувають випадки, коли японці приховують знання діалекту, але така поведінка відходить у минуле. Люди середнього і молодшого поколінь зазвичай вільно користуються діалектом, вдаючись до нього і при хорошому знанні літературної мови (принаймні всіма його елементами, крім акцентуації); анкетування іноземців, що живуть в Нагої, показало, що більшість з них постійно стикається з діалектизмами [23,с.99]. Мабуть, низька престижність діалектів була властива періоду масового оволодіння літературною мовою, коли мова діалектом асоціювалася з низькою культурою, тепер же, коли літературною мовою користуються всі і володіння діалектом зовсім не означає невміння перемикатися з діалектною

системи на літературну, діалект сприймається вже не як «зіпсована» мова, а як цілком законний засіб неофіційного спілкування зі «своїми»; позначається і те, що нові діалекти не так несхожі на літературну мову, як старі, вже майже зникли. Не виключено, що в даній переорієнтації відіграє роль і посилення націоналізму в сучасній Японії: явно поживався інтерес до «пошуків коренів», національним, в тому числі і регіональним, традиціям.

Змінилося і офіційне ставлення до діалектів. Зараз все частіше пишуть про те, що діалекти, як і інші особливості народної культури Японії, - національне надбання, яке необхідно зберігати [23,с.100]. Перед школою і засобами масової інформації більше не ставлять завдання викорінення діалектів, нове завдання - навчання правильному користуванню діалектами. Тим самим крім загальнояпонської літературної норми починають створюватися регіональні норми. Це - нове явище в японській мовній ситуації за межами Окінави. До війни іноді для міждіалектного спілкування на півночі Хонсю використовувався діалект міста Акіта. Звісно, неможливо встановити норму для всіх діалектів і говірок, можуть бути сформовані лише варіанти розмовної мови для тих чи інших регіонів.

Зараз у школах запроваджено курс місцевого діалекту, особливий для різних районів Японії. Школярів вчать правильному користуванню діалектом і усвідомленню його відмінностей від літературної мови. Подібні передачі веде і місцеве телемовлення NHK, де навіть є передача «Як не треба говорити на діалекті». У пресі ведуться дискусії про те, як навчати дітей діалекту [22,с.35]; всі їх учасники сходяться на тому, що таке навчання необхідне. Почали поширюватися і радіопередачі на діалектах. Особливо це помітно на Окінаві, де з 1960 р. ведуться щоденні передачі з окінавським говором: протягом п'яти хвилин в день транслюються місцеві новини, а також передаються народні пісні, п'єси, оголошення. Аналогічні передачі ведуться і в деяких інших районах Японії, наприклад в префектурі Ніігата.

Підвищення престижності японських діалектів стимулювало і активну діяльність з їх вивчення. Зараз, мабуть, ні в одній країні світу діалекти не

досліджуються так детально, як в Японії. Мало не в кожному японському провінційному університеті створюються кафедри діалектології, активно працює діалектологічне товариство Японії, виданий діалектологічний атлас країни і видаються детальні атласи всіх префектур. Ця робота сприймається як частина роботи з вивчення і збереження національної культури [36].

В останні десятиліття в японській літературі ведуться дискусії з питання про майбутнє діалектів; одна з них проходила під назвою «Чи збережуться діалекти в ХХІ ст.» (міркування про японську мову в ХХІ ст. взагалі характерні для японської соціолінгвістики з 70-х років) деякі автори передбачали швидке зникнення діалектів, мотивуючи це несумісністю їх з урбанізацією і проникненням в них літературних рис; висновок однієї зі статей такий: «ділянки, де народжувалися і виховувалися діалекти, йдуть під бульдозер. Отже, зберегти діалекти неможливо» [36]. Однак частіше йдеться про стійкість японських діалектів, що зберігаються навіть в умовах життя великих міст; вказується і на те, що збереженню діалектів може сприяти перехід до кабельного телебачення. Зараз же діалекти, в першу чергу нові, являють собою важливу складову частину японської мовної ситуації і далекі від зникнення.

Мовна ситуація в сучасній Японії не вичерпується протиставленням «літературна мова - територіальні діалекти». Поряд з територіальними діалектами існують і соціальні, можна виділити і просторічні різновиди японської мови, що знаходяться поза літературною мовою, але не мають у своєму функціонуванні географічних або соціальних обмежень.

У феодальну епоху в японській мові існували суворі соціальні, перш за все станові, відмінності, що накладалися на територіальні: навіть в межах одного географічного району або міста, наприклад Едо, по-різному говорили самурай, селянин, ремісник і торговець. Були і більш інші професійні розбіжності. Після переходу Японії до капіталізму і особливо після 1945 р. подібні відмінності стали зменшуватися. Тут відіграли роль знищення феодального стану, заміна старих соціальних відмінностей, більш рухливими

і менш очевидними, а також поширення літературної мови, єдиної для різних соціальних верств. Стосовно сучасної Японії важко говорити про соціальні форми існування мови в чистому вигляді.

Порівняно чіткі соціальні діалекти існують лише на периферії японської мови і, як правило, нечисленні за кількістю носіїв. Так, ще в XVII–XVIII ст. в Шігамачі склався особливий говір гейш, що зберігся до теперішнього часу. Своєрідно і також вельми архаїчно, сходячи до пізньофеодальної епохи, гангстерів -якудза, що мають, зокрема, спеціальні способи представлення один одному при знайомстві [36]. Функціонування говору бродячих торговців, буддійських священиків, придворних дам, зараз вони поступово виходять з ужитку. Є відомості про особливості мови японських паріїв. Інформація про такого роду соціальні діалекти часто дуже мізерна.

Однак навіть там, де не можна говорити про соціальні діалекти як про якісь певні мовні системи, деякі соціальні відмінності у функціонуванні японської мови існують, часто накладаючись на територіальні; ці відмінності зазвичай мають не абсолютний, а статистичний характер. Цей факт визнають і японські лінгвісти, які здійснюють масові мовні обстеження. Так, в згаданому дослідженні мови двох кварталів Токіо виявлено, що в заможному і населеному головним чином інтелігенцією кварталі Нішіката ступінь стандартизації мови вище, ніж у кварталі Нецу, жителі якого, як правило, дрібні і середні торговці; в першому кварталі набагато частіше і різноманітніше використовуються форми ввічливості. Сучасна межа Яманоте і Шітамачі вже не збігається з історичною: багаті райони Гіндза, Канда, традиційно відносилися до Шітамачі, зараз по мові ближче до Яманоте [19,с15].

На відміну від літературної мови і діалектів японське просторіччя не володіє чіткою характеристикою, важко говорити про нього як про якусь мовну систему. Однак існує чимало слів і граматичних форм, які не визнаються літературною нормою, але не можуть бути названі діалектними,

так як поширені по всій Японії, та вживаючись особами різних соціальних груп. Багато з них не що інше, як прояви розвитку мови, стримуваного нормами. Наприклад, широко поширені стяжені граматичні форми, коли поєднання знаменного і допоміжного дієслів перетворюється в єдине слово, *いってしまった/itte shimatta* «пішов і не повернувся» і не цілком літературне *いっちゃった/icchatta* з тим же значенням. Потенційні форми з суфіксом "e" - за прийнятими нормами приєднуються не до всіх дієслів: від *とる/toru* «брати» можна утворити форму *とれる/toreru*, але від *見る/miru* «бачити» таку форму утворити не можна. Однак поза літературною мовою вживана і форма *見れる/mireru* та інші, їй подібні. Слово *おたく/otaku* в літературній мові означає «ваш будинок», за його межами вживається як займенник 2-ї особи. До такого роду явищ відносяться і не визнаються нормою зміни в формах ввічливості.

1.6. Діалекти східної та західної частини як основні діалекти японської мови

За традиційною класифікацією діалектів, заснованої на принципах, розроблених Годзе Місао і найбільш повно викладених ним у монографії «*Nihongo gengaku*», діалекти японської мови прийнято ділити на дві групи, що включають в себе багато інших діалектів: діалекти основної частини Японії, так званої «*hondo hougen*», і діалекти островів Рюкю.

Діалекти основної частини можуть бути розділені на наступні гілки, або підгрупи: діалекти східної частини острова Хонсю, діалекти західної частини острова Хонсю і діалекти острова Кюсю. Останні раніше входили в одну групу із західними діалектами, але згодом відділилися в самостійну гілку. Протягом всієї історії розвитку японської мови східні і західні діалекти можна сказати протистояли, виявлялися протилежними один одному.

Східні і західні діалекти кардинально розрізняються за багатьма ознаками - фонетичним, граматичним, лексичним. Перш за все, східні і

західні діалекти характеризуються різними типами наголосу. В обох гілках наголос грає різочу роль, але підвищення і зниження тону в одних і тих же словах в цих діалектах виявляється повністю протилежним. Іншими словами, в Токіо, центрі «Токійського», або східного, типу наголосу, і в Кіото, центрі «кіотоського», західного, типу наголосу, одні і ті ж склади в одних і тих же словах вимовляються різним тоном. Високий (середній) і низький тон в цих діалектах як би міняються місцями. Так, в Токіо в слові *ате* «тягучка» перший склад вимовляється низьким тоном, другий - високим, в Кіото обидва склади вимовляються високим тоном; в слові *ате* «доц» в Токіо перший склад вимовляється високим тоном, другий - низьким, в Кіото - навпаки; в слові *кігу* «носити (одяг)» в Токіо перший склад вимовляється низьким тоном, другий - високим, в Кіото в тому ж слові високим тоном вимовляються обидва склади і т.д. Ця відмінність, безсумнівно, різко протиставляє східну і західну гілки діалектів, алеє не єдиною ознакою, що диференціює їх.

Протилежність східних і західних діалектів, або «東西の対立/*touzai no tairitsu*» («протистояння сходу і заходу»), сягає своїм корінням в глибину століть. Відомо, що ще в дописьмові часи праяпонська мова розділилася на діалект основної частини Японії і діалект островів Рюкю. Пізніше поділ на діалекти продовжився, і вже в епоху Нара складається «протистояння» Східної і Західної гілок діалектів. Свідченням цьому можуть служити «Манйошю», «Адзума ута», і «Сакаморі но ута», що надають дослідникам великий ілюстративний матеріал зі східних діалектів. Зауважимо попутно, що діалекти острова Кюсю в ту епоху все ще становили єдине ціле з діалектами Західної Японії. «Протистояння» східних і західних діалектів пронизує собою всі етапи розвитку японської мови, хоча роль тієї чи іншої гілки діалектів в японському суспільстві виявлялася неоднаково значущою в ту чи іншу епоху. Так, основою для формування сучасної японської літературної мови стала мова жителів Токіо. У свою чергу мова Токіо склалася на основі мови району Канто, в якому Токіо історично відігравав

роль економічного і культурного центру. Але у формуванні мови Токіо брали участь певною мірою також діалекти західної гілки.

У наші дні практично на мові Токіо, розмовного варіанту стандартної мови, навчають дітей в школах і іноземців, на ньому говорять диктори на радіо і телебачення, читають лекції професори в університетах. Проте в епоху Хейан роль стандартної мови відіграла мова Західної Японії, зокрема, діалект Кінкі, або, як його інакше називають, кансайський діалект. Східний діалект в ті часи оцінювався як грубий і невитончений. У зв'язку з цим інтерес представляє наступна цитата з роману «Генджі моногатарі», в якій яскраво виражається ставлення носіїв стандартної мови епохи Хейан до мови Східної Японії. Мається на увазі мало не хрестоматійна характеристика мови персонажа, який приїхав в Кіото зі Сходу Японії: «Але ж він говорить сумнівною мовою сходу». Згодом, з початком періоду Едо, провідну роль став відігравати Східний діалект, зокрема, мова жителів Едо. Але і ця мова, що стала основою сучасної стандартної японської мови, формувалася не без участі носіїв західного діалекту. Оскільки Едо (Токіо) розташовується в районі Канто, будучи його центром, природно, його мова не могла значно відрізнитися від мови сусідніх з Едо повітів або провінцій (префектур, висловлюючись сучасною мовою). У той же час до двору Токугава Іеясу постійно викликалися самураї з Кіото, а з Осаки переселялися торговці. І ті, й інші були носіями кансайського діалекту, окремі елементи якого проникали в мову жителів Едо і тим самим відігравали певну роль у формуванні «едого», попередника сучасної мови Токіо. Так, завдяки носіям кансайського діалекту в «едого», а пізніше «хьодзюнго», увійшло чимало лексичних одиниць, які були запозичені з кансайської гілки діалектів. Перш за все, це ряд так званих «ввічливих дієслів» - ірашяру(ввічливво) «йти, приходити; бути, перебувати», насару(ввічливво.) «робити», ошяру (ввічливво.) «говорити, сказати» та інші. Досі мова жителів Кіото, центру Кансая, вважається більш ввічливою і церемонною, ніж мова токійців і всіх тих, хто говорить переважно на «кьоцуго». Терміном «кьоцуго» визначають сучасну

загальноновживану розмовну мову, засновану на «хьодзюнго», тобто стандарій мові і багато в чому орієнтується на мову жителів Токіо.

Але сказане вище не означає, що в епоху Едо не відзначалося протиставлення східних і західних діалектів. Їх протистояння «червоною ниткою» проходить від незапам'ятних часів до наших днів, до якої б епохи розвитку японського суспільства - Нара, Хейан, Камакура та інші. - ми не звернулися.

У сучасній Японії, де такий високий розвиток отримали ЗМІ і мовлення ведеться на стандартній мові, практично всі жителі країни в офіційних ситуаціях вживають «кьоцуго», але вдома, в неофіційній ситуації, носії діалектів продовжують вживати звичні їм з дитинства діалектальні форми. Зрозуміло, частина діалектів відмерла або відмирає, але народжуються нові територіальні діалекти (新方言 *shinhougen*). Західні діалекти вже давно пішли з лідируючих позицій, і сфера їх функціонування обмежується лише кількома районами Хоншю. Більш того, аналогічно тому, як колись аристократи епохи Хейан підсміювалися над промовою жителів Східної Японії, корінні токійці з їх високим темпом мови, що перевищує середньояпонський, великою кількістю стяжених форм, неологізмів, запозичень і т.д., дозволяють собі жартувати над повільною, протяжною і зайвою, як їм здається, церемонною промовою носіїв західних діалектів. Проте, хоча ця «церемонність» і повільний темп мови, часом викликають посмішку, проте часто оцінюються досить високо. Ці особливості мови західної частини Хоншю сприймаються, мабуть, як щось, що становить єдине ціле із загальноприйнятим уявленням про Кіото як уособлення культури і традицій епохи Хейан. Кансайський діалект оцінюється як старомодний різновид мови, але ця старомодність не тільки не дратує середнього японця, але, навпаки, викликає повагу як згадка національної історії, що прочитується крізь призму мови.

Які ж основні відмінності між східними і західними діалектами? Описуючи ознаки східних і західних діалектів, що слугують одночасно

критеріями їх диференціації, ми повинні будемо виділити три категорії цих ознак: фонетичні, граматичні та лексичні.

Вище згадувалася різниця в наголосі між східними і західними діалектами, що є найважливішою диференціальною ознакою для обох гілок діалектів. Але між двома цими гілками відзначаються багато інших відмінностей. Так, для східних діалектів характерні редукція голосних звуків, округлення губ при вимові звуку "у", тобто лабіалізований звук "у", відсутність довгих голосних в односкладових словах (тобто вимова голосних в односкладових словах відповідно до норм сучасної стандартної японської мови за типом *me* «око»).

Відмінності граматичного характеру між східними і західними діалектами можуть бути зведені до наступних: утворення негативних форм дієслів теперішнього часу за допомогою *～ない/nai* в східних діалектах і *～ん/n* або *～ぬ/nu* в західних, утворення негативних форм дієслів в минулому часі в східних діалектах за допомогою *なかつた/nakatta*, в західних - за допомогою *なんだ/nanda*, *じゃった/jyatta* і т.д., вживання в східних діалектах зв'язки *だ/da*, в західних - *や/ya*, *じゃ/jya*. Найважливішою ознакою західних діалектів, на відміну від східних, є широке поширення асиміляції при утворенні форм дієприслівників, і минулого часу дієслів у «п'ятиступінчастій дієвідміні», що закінчуються дифтонгом "au" в заключній основі (*買う/kau* «купувати» - *こうて* «купивши», *買った/kouta* «купив»), а також у предикативних прикметників при приєднанні дієслова *なる/naru* «ставати» до дієприслівних форм прикметників за типом *高くなるなる/takakunaru*-*たこうなる/takounaru*, *高なる/takanaru* «стати високим (дорогим)». Крім того, для східних діалектів характерне вживання дієслова *いる/iru* як службового при утворенні форм тривалого виду за типом *している/shite iru* (*してる*- у розмовній формі) «робить» і *おる/oru* в західних - *しよる/shiyoru*, *しっとる/shittoru*. Лексика східних і західних діалектів також характеризується

значними відмінностями. Часом ці відмінності не надто відчутні, як, наприклад, в словах なす/nasu(східні діалекти) і なすび/nasubi (західні діалекти) - «баклажан», やのあさって/yanoasatte(східні діалекти) і しあさって/shiasatte (західні діалекти) - «післязавтра».

Однак навіть звичні для будь-якого жителя Японії слова в східній і західній частинах Японії набувають абсолютно різні значення. Так, в «кьоцуго» і східних діалектах «платну автостоянку» називають 有料駐車場 /yuuryou chuushajyou, а в Кіото і Осаці - もうたふる/mouta furu, на сході Японії в значенні «риб'яче лущиння» вживається слово うろこ/uroko, в західній частині Хонсю - こけ/koke(kokera). У Токіо слово きれい/kirei означає, як правило, «чистий», в Кіото - «красивий».

Різними виявляються навіть найменування одних і тих же страв, що користуються популярністю по всій Японії. Так, наприклад, в Токіо практично неможливо зустріти вивіску з написом «うどん屋»(udon ya), оскільки тут головним блюдом з розряду лапші є соба. Відповідно до цього всі інші страви подібного типу об'єднуються під вивіскою «蕎麦屋» (soba ya). У Кансаї ж, навпаки, всюди можна побачити вивіску з написом «うどん屋»(udon ya). Відоме у всіх районах Японії блюдо, що називається в стандартній мові оден, в Кансаї називають канто які. У Кансаї існує блюдо тенгаку, що готується зі смаженого соєвого сиру тофу з пагонами конняку, в яке додається густа маса з соєвих бобів місо. Ця ж страва знайома і жителям східної частини Хонсю, але під назвою місооден. Навіть самі звичайні варені яйця в Канто, як і в стандартній мові, називають ゆで卵/yudetamago, а в Кансаї - にぬき卵/ninukitamago .

Центральне місце серед діалектів західної гілки займає діалект району Кінкі, або кансайський, на якому говорять жителі Кіото і Осаки, а також прилеглих до них префектур. У ньому зберігаються всі основні особливості західних діалектів, але в той же час простежується деяка різниця в мові двох

основних центрів району - Токіо і Осаки. Так, в обох діалектах, на відміну від східних та інших західних, при утворенні негативних форм дієслів між основою дієслова і закінченням "н" вживається суфікс "хе"; при цьому формі іканаі «не піду» в Кіото відповідає форма skahen, в Осаці - ikehēn. В якості ввічливих допоміжних дієслів в кансайському діалекті широко використовуються дієслова はる/haru і やはる/ya haru, при приєднанні яких до форм смислових дієслів в Кіото і Осаці також простежуються деякі відмінності: いかはる/ikaharu (еквівалент конструкції おゆきになる/o yuki ni naru) в Кіото і いきはる/ikiharu в Осаці.

Герої більшості сучасних фільмів і художніх творів говорять на «кьоцуго», загальній мові, основою для якої, як уже зазначалося, стала мова жителів Токіо. Діалоги на «кьоцуго» зрозумілі будь-якому носієві мови і іноземцю, який в достатній мірі опанував японську мову. У той же час існує чимало літературних творів і фільмів, де персонажі говорять на діалекті. Вживання діалектальних форм занурює читача в атмосферу тієї частини країни, де розгортається подія, дозволяє відчувати місцевий колорит. В цілому можна, мабуть, зазначити, що найбільш поширене вживання в художній літературі і кінематографі форм токійської розмовної мови, хоча її не слід розглядати як діалектальну. У той же час вона, безсумнівно, відрізняється від загальноприйнятої розмовної мови «кьоцуго», для якої колись послужила основою формування і подальшого розвитку. У меншій мірі поширене вживання діалектальних форм інших регіонів Японії, за винятком кансайського діалекту.

У кожному випадку вживання діалектальних форм і лексичних одиниць автор ставить завдання відтворення реальної обстановки, в якій діють його герої. У подібних випадках діалектальні форми і лексичні одиниці використовуються як засіб художньої виразності.

Гортаючи сторінки різних творів, ми можемо зустріти діалектальні форми Тохоку, острова Кюсю, Рюкю та інших. Більш того, навіть в одному з

фільмів відомої навчальної серії для вивчення японської мови, героєм якого став іноземець Ян, що живе в Японії, є надзвичайно цікавий епізод, в якому звучить діалектальна мова. Ян-сан приїжджає в засніжену Ніігату і зупиняється в готелі японського типу. Господар готелю, вітаючи гостя, скидає сніг з даху і попутно розповідає про особливості місцевого клімату, зими і снігу. Звучить діалект Тохоку, абсолютно незрозумілий ні Яну, ні, як можна припустити, будь-якому іншому іноземцю, який би виявився на місці героя фільму. Господиня «перекладає» сказане чоловіком на стандартну мову, і це яскраво демонструє різницю між стандартною мовою і діалектом. Здається, однак, що в даному випадку автори фільму переслідували дещо інші, чисто навчальні цілі. Для них було важливо показати, що крім стандартної мови існують діалекти, які значно відрізняються від «хедзюнго» і «кьоцуго». Тут роль діалектальних форм як художньо-виразного засобу йде на другий план. Використання ж діалектальних форм в творах художньої літератури і художніх фільмах або спектаклях засноване насамперед на прагненні створити атмосферу описуваного куточка Японії і зробити читача або глядача співучасником подій.

Важливе місце в японській літературі займають твори, герої яких розмовляють на кансайському діалекті. Великою кількістю форм кансайського діалекту відрізняються романи і повісті видатного японського письменника Танідзакі Джюнічіро. Читач зустрічається з ними в «Старій столиці» («Кото»), в романі «Дрібний сніг» («Сасамеюкі») і в багатьох інших творах. «Сасамеюкі» - одне з найбільш відомих і читаних в Японії творів, поетично оповідає про життя і долі чотирьох сестер з «вищого світу», що живуть в Осаці. У романі відтворена атмосфера старої японської сім'ї з її традиціями і укладом. Знайомлячись з ними, читач переймається відчуттям краси колишньої Японії, співпереживаючи героїням роману. Особливу роль в цьому відіграє мова роману, зокрема, мова героїнь: їх кансайський діалект створює атмосферу прекрасного, яка панує в цьому старовинному осакському будинку, дозволяючи перейнятися загальним настроєм твору.

Кансайський діалект «звучить» буквально з перших сторінок роману. Ось, наприклад, одна з сестер Сатіко розмовляє зі служницею про молоду людину, яку пророкують в женихи іншій сестрі, Юкіко.

Мова персонажів, що говорять на кансайському діалекті, велика кількість діалектальних форм створюють у читача відчуття причетності до життя героїнь роману, ілюзію перебування в цьому дивовижному світі краси. Велика популярність саме цього роману Танідзакі Джюнічіро може служити доказом життєздатності діалектів, зокрема, західних. Переставши відігравати роль стандартної мови, кансайський діалект проте продовжує існувати і не втрачає своєї значущості серед інших діалектів японської мови.

Висновки до першого розділу

В першому розділі ми визначили поняття діалектизму, причини його виникнення, його різновиди, способи поширення, класифікацію та виявили особливості діалектів Японії.

Ми визначили що діалект взаємодіє з іншими формами мови: літературною, повсякденно-розмовними мовами і напівдіалектами, і що в чистому вигляді діалект вже не існує. Оскільки діалект характеризується обмеженим комунікативним діапазоном взаєморозуміння, він не може бути настільки поширений як літературна мова, проте не залишається непомітним і складає значну частину японської мови.

Ми дослідили що діалекти виникають з різних причин, але найчастіше поява діалектів обумовлена географічними умовами, це так звані територіальні діалекти. Основними кордонами, що розділяють територіальні діалекти, є гори, річки, морські протоки та інші географічні об'єкти і є продуктом багатовікового розвитку. Так, гори Японії поділяють діалекти на Східно-японські і Західно-Японські. Спостерігається відмінність в діалектах по межі річки Тоне на південній частині префектури Ібаракі а також північній частині префектури Чіба.

З плином часу, історичними подіями(переселення різних верств населення, перенесення столиці) діалекти можуть локалізуватися на інших територіях, а також як і багато інших мовних явищ, переживати зміни, так в даний час діалект Кансай відрізняється від того, яким він був десять років тому. Нині молодь схильна використовувати те, що можна назвати «неодіалектом» (діалект, з вклиненням стандартної японської мови). Тим не менш, він як і раніше належить до діалекту Кансай, і зберігає типову інтонацію кансайського діалекту.

Також ми розглянули в яких випадках і як часто вживаються діалекти: здавна діалектами користувалися селяни, робітники, ремісники, дрібні службовці, які мали низький рівень освіти, або недостатньо володіли

загальноприйнятою мовою, в той час як носіями літературної мови були середні і вищі верстви суспільства — державні діячі, діячі науки і культури, громадські діячі, чиновники, підприємці тобто люди які відрізнялися високим рівнем освіти.

Протягом століть японська мова переживала багато змін, в різний час деякі діалекти ставали більш або менш престижними, однак навіть з розвитком японської мови широке використання літературної мови не призвело до зникнення діалектів. Хоча довгий час вважалося, що діалекти псують та забруднюють японську мову і володіли низькою престижністю, а в завдання освіти входило їх викорінення, вони досі продовжують зберігатися і сьогодні.

Низька престижність діалектів була властива періоду масового оволодіння літературною мовою, коли використання діалектів асоціювалося з низькою освіченістю, тепер же, коли літературною мовою володіють всі, володіння діалектом вже не сприймається як «зіпсована», «мова неосвічених людей», а як цілком звичайний засіб спілкування зі «своїми» в неофіційних ситуаціях; позначається і те, що нові діалекти не так відрізняються від літературної мови, як це було колись (дослідження показують, що навіть серед людей похилого віку стало не можливо знайти людину, чия мова б не перетерпіла змін, зокрема впливу літературної мови і яка б говорила на чистому діалекті.) Не виключено, що в даній зміні відіграє роль і посилення націоналізму в сучасній Японії: останнім часом значно зріс інтерес до «пошуків коренів», як національних, так і регіональних, традиційних.

Отже, таким чином змінилося і офіційне ставлення до діалектів. Нині все частіше пишуть про те, що діалекти, нарівні з іншими особливостями народної культури Японії, - національне надбання, яке необхідно зберігати. Тепер перед школою і засобами масової інформації більше не ставиться завдання викорінення діалектів, очищення від них мови. Нове завдання - навчання правильному використанню діалектів, відрізнення діалектів від літературної мови.

Щодо використання діалектів, то в сучасній Японії воно певною мірою постає засобом об'єднання в групи - територіальні, а іноді і соціальні. Оскільки в японії поширений поділ на «своїх» та «чужих», ми прийшли до цілком очевидного висновку що чим більшою мірою співрозмовник розглядається як «свій», тим більша ймовірність що у розмові з ним буде використовуватись місцевий діалект, граничний випадок - сім'я.

Також ми виявили що вживання діалектизмів досить поширене в літературі та кіно. В мові художньої літератури вони застосовуються як засіб стилізації, мовної характеристики персонажів, створення акценту на місці подій, створення певного настрою.

Оскільки будь яка мова з часом переживає зміни, і на ці зміни впливають різні фактори, наявність великої різноманітності діалектів в Японії, історичні події не могли не сплинути на японську мову. Так ми дослідили що діалект Токію, за рахунок його вигідного територіального розташування, а також його функцій як культурного і політичного центру країни, як і завдяки солідному літературного фундаменту, володіє численними якостями, які дозволили йому стати об'єктом, на базі якого створювалися стандартні літературна та розмовна мови.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ КАНСАЙСЬКОГО ДІАЛЕКТУ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ

2.1. Основні відмінності кансайського діалекту від літературної японської мови

Кансайській діалект має більш ніж тисячолітню історію. Коли міста Кінан, такі як Нара і Кіото, були столицями Імперії, діалект Кінан, предок діалекту Кансай, був де-факто стандартною японською мовою. Він вплинув на всю націю, включаючи діалект Едо, попередника сучасного токійського діалекту. Літературний стиль, розвинений інтелігенцією Хейан, став зразком класичної японської мови.

Коли політичний і військовий центр Японії був перенесений в Едо під владою сьогунату Токугава і регіон Канто став відомим, діалект Едо зайняв місце діалекту Кансай. З реставрацією Мейдзі і перенесенням столиці імперії з Кіото в Токіо, діалект кансай закріпився в якості провінційного діалекту.

У міру того, як токійський діалект був прийнятий з появою в Японії національного стандарту освіти / ЗМІ, деякі особливості і внутрішньорегіональні відмінності діалекту Кансай зменшилися і змінилися. Однак Кансай є другим за чисельністю населення міським районом в Японії після Канто, з населенням близько 20 мільйонів чоловік, тому діалект Кансай як і раніше є найбільш широко поширеним, відомим і впливовим нестандартним японським діалектом. Ідіоми Кансайського діалекту іноді вводяться в інші діалекти і навіть в стандартну японську мову. Багато людей Кансай прив'язані до своєї мови і мають сильне регіональне суперництво з Токіо.

Передбачається, що діалект Кансай символізує сильну місцеву ідентичність людей через культуру Кансай. Вони схильні думати про свій діалект як про «протилежність» стандартній японській мові, а не просто один з регіональних діалектів в Японії. Вони з гордістю ставляться до людей своєї

місцевості і до місцевої культури. Якщо ви завітаєте до книжкових магазинів в Японії, ви будете здивовані, виявивши, як багато книг присвячено темі суперництва Кансай—Токіо.

Діалект незамінний в деяких випадках через його сильний зв'язок з культурою. Наприклад, комедіанти Кансаю зберігають і навіть використовують акцент, щоб висловити почуття гумору, що репрезентує Кансай і його культуру. Навіть якщо це такий же жарт, це було б абсолютно не смішно, якщо використати стандартну японську мову.

В даний час діалект Кансай відрізняється від того, яким він був десять років тому. Нині молодь схильна використовувати те, що називається «неодіалектом» (діалект, порушений стандартною японською мовою). Тим не менш, він як і раніше належить до діалекту Кансай, і зберігає типову інтонацію кансайського діалекту.

Найбільші відмінності між кансайським діалектом та японською літературною мовою спостерігаються в лексиці та дієсловах, утворенні їх заперечної, минулої форм. Наявні декілька лексичних одиниць, яким немає відповідників у стандартній мові.

Звісно, Кансайський діалект має свій ввічливий стиль, який теж відрізняється, хоча зараз діалектний гоноратив більше використовується старшими людьми, в основному, у бізнесі та розважальних передачах, аніж молоддю.

2.2. Дієслова та їх відмінності у різних формах в кансайському діалекті

У діалекті кансай є два типи правильних дієслів, 五段 godan дієслова (-u дієслова) і 一段 ichidan дієслова (-ru дієслова), і два неправильних дієслова, 来る / kuru / («приходити») і する / suru / («робити»), але деякі відмінювання відрізняються від стандартних японських.

Подвійні приголосні, що зустрічаються в дієсловах годана стандартних

японських дієслівних відмін, зазвичай замінюються довгими голосними в кансайському діалекті. Таким чином, для дієслова 言 う / iu, («говорити») минулий час в стандартній японській 言 っ た / itta / або / iutta / («сказав») перетворюється в 言 う た / iuta / в кансайському діалекті. Це конкретне дієслово є явною ознакою носія кансайського діалекту, оскільки більшість з несвідомо скаже 言 う て / iute / замість 言 っ て / itte / або / iutte /, навіть якщо добре звикли говорити стандартною японською мовою. Інші приклади заміщення: 笑 っ た / waratta / («сміявся») стає 笑 う た / warouta / або わろ た / warota / і 貰 っ た / moratta / («отримав») стає 貰 う た / morouta /, もろ た / morota / або навіть も う た / mouta /.

Складне дієслово てしま う / teshimau / (закінчити щось або зробити щось з ненавмисних або невдалих обставин) скорочується до ちま う / -chimau / або ちゃ う / chau / в розмовній токійській мові, але до てま う / -temau / в кансайській мові. Таким чином, しちま う / shichimau / або しちゃ う / shichau / перетворюється в し て ま う / shitemau /. Більш того, оскільки на дієслово しま う / shimau / впливають ті ж звукові зміни, що і в інших дієсловах 五 段 godan, минулий час цієї форми передається як てもうた / -temouta / або てもた / temota /, а не ちまった / chimatta / або ちゃった / chatta /, як наприклад в слові 忘れちまった / wasurechimatta / або 忘れちゃった / wasurechatta / («Я забув [це]») в Токіо , і 忘れてもうた / wasuretemota / в Кансайському діалекті.

Довга голосна довільної форми часто коротшає; наприклад, 使お う / tsukaou / (вольова форма tsukau) стає 使お / tukaou /, 食べよ う / tabeyou / (вольова форма 食べる / taberu /) стає 食べよ / tabeyo /. Неправильне дієслово する / suru / має особливу форму しよ (う) / shou / замість しよ う / shiyou /. Інше неправильне дієслово 来る / kuru / - 来よ う / koyou /, залишається як і в стандартній японській мові, але коли 来る / kuru /

використовується як складне дієслово てくる / te kuru / , てこよう / te koyou / в Кансайському діалекті іноді замінюється на てこ(う) / te kou .

Причинне дієслово закінчення / aseru / зазвичай замінюється / asu / в Кансайському діалекті; наприклад させる / saseru / (початкова форма / suru /) замінюється さす / sasu / , 言わせる / iwaseru / (початкова форма 言う / ju: /) змінюється на 言わす / iwasu / . Його ~て форма / asete / і досконала форма / aseta / змінюються на / ashite / і / -ashita /; вони також зустрічаються в перехідних дієсловах ічідан, таких як 見せる / miseru / («показувати») - 見して (missite) замість 見せて (misete) .

Можливі закінчення дієслів / -eru / для 五段 godan і られる / rareru / для 一段 ichidan, які останнім часом часто скорочуються れる / reru / , є загальними для стандартної японської і кансайського діалекту. Щоб зробити їх негативні форми, досить замінити ない / nai / на ん / n / або へん / hen / . Однак в основному в Осаці потенційна негативна форма дієслів 五段 godan / enai / часто замінюється на / arehen / , наприклад, 行かれへん / ikarehen / замість 行けない / ikenai / і 行けへん / ikehen / може йти. Це тому, що ehen перекривається з негативною кон'югацією. У західній японській мові, включаючи діалект Кансай, комбінація よう / you / і ん / n / (негативна форма) використовується як негативна форма особистої неможливості, наприклад, よう言わん / you iwan / Я нічого не можу сказати (виражає невпевненість).

У стандартній японській мові дієслово ігу використовується для позначення існування живої істоти, а ігу замінюється на огу в скромній мові і деяких письмових мовах. У західній японській мові огу використовується не тільки в простій мові, а й у всіх інших ситуаціях замість ігу.

Кансайській діалект належить до західної японської мови, але いる / iru / і його варіант いてる / iteru / (в основному Осака) використовуються в Осаці, Кіото, Шіга і т. д. Люди в цих регіонах, особливо жінки Кіото, схильні

вважати おる / oгу / відвертим або презирливим словом. Зазвичай вони використовують його для товаришів і тварин; необхідно уникати вживання для старших (виняток: шанобливий вираз *ogaregu* і скромний вираз *ogimasu*). В інших областях, таких як Хього і Міе, いる / iгу / майже не використовується, а おる / oгу / не має негативного значення. У деяких частинах Вакаями いる / iгу / замінюється на ある / агу /, яке використовується для позначення неживих предметів в більшості інших діалектів.

Дієслово おる / oгу / також використовується як допоміжне дієслово і зазвичай вимовляється в цьому випадку як уогу. В Осаці, Кіото, Шіга північній частині Нарі і деяких частинах Міе, в основному в чоловічій мові, よる / уогу / проявляє дратівливі почуття або презирство до третьої особи. У Хього, південній частині Нарі і деяких частинах Вакаями, よる / уогу / використовується для прогресивного аспекту.

Нижче наведено таблицю, яка показує відмінності утворення категорій часу та виду в стандартній японській мові та кансайському діалекті. Для прикладу візьмемо слова «іку – йти, їхати; taberu– їсти; suru–робити; kuru–приходити».

Дієслово	Стандартна заперечна форма	Кансайський діалект
行く	行かない	行かへん
食べる	食べない	食べへん
する	しない	しいひん、せえへん
来る	来ない	来いひん、来うへん

В стандартній японській мові заперечна (негативна) форма утворюється шляхом додавання ~ない до першої основи дієслова в I та II дієвідмінах. В кансайському діалекті замість ~ない додаємо ~へん. Якщо основа складається з однієї мори, вона зазвичай подовжується, наприклад,

寝る →寝えへん.

野菜を食べへん— Я не їм овочі.

意味がわからへん— Я не розумію сенсу.

Аби утворити заперечну форму минулого часу потрібно замість ~なかつた додати ~へんかつた.

Дієслово	Стандартна форма	Кансайський діалект
分かる	分からなかつた	分からへんかつた
知る	知らなかつた	知らへんかつた
飲む	飲まなかつた	飲まへんかつた
食べる	食べなかつた	食べへんかつた

У кансайському діалекті форма ~た утворюється так само, як і в стандартній японській мові, за виключенням дієслів, що закінчуються на ~う, що пояснюється більшою милозвучністю.

Дієслово	Стандартна форма	Кансайський діалект
行く	いった	いった
吸う	吸った	すうた
酔う	酔った	ようた
もらう	もらった	もろ (う) た / もうた

Форма на ~て утворюється по тому ж принципу, що і форма на ~た, також і з винятками дієслів, що закінчуються на ~う.

Дієслово	Стандартна форма	Кансайський діалект
行く	行って	行って
食べる	食べて	食べて
吸う	吸って	すうて

酔う	酔って	ように
----	-----	-----

Необхідно додати, що відмінності зустрічаються і в граматичних конструкціях. Наприклад, стандартна граматична конструкція дозволу ~てもいい у кансайському діалекті буде виглядати як ~ええ／よろし (い) ／よろしおます／よろしおす

子供だけで遊びに行ってもええけど、知らん人としゃべったあかんよ— Я дозволяю своїй дитині гратися на вулиці, але їй не можна говорити з незнайомими людьми.

Кансайський діалект має дві імперативні форми. Одна з них - звичайна наказова форма. Форма ろ / ro / для дієслів ічідан в стандартній японській мові зустрічається набагато рідше і замінюється на "i" або "e" в Кансайському діалекті. У звичайній наказовій формі часто йде よ / yo / або や / ya /.

Інша - м'яка і жіночна форма, де використовується масу / masu, та なさい / nasai /. Кінець м'якої наказової форми часто буває подовженим, за ним зазвичай слідує や / ya / або な / na /. У Кіото жінки часто додають よし / yoshi / до наказової форми. 使 う / tukai / перетворюється в 使 え / tukai / в нормальній формі, 使 い (い) / tukai - в м'якій. 起 き る / okiru / перетворюється в 起 き い / okii / , 食 べ る / taberu / в 食 べ え / tabee в нормальній формі і 食 べ (え) / tabe (e) - в м'якій. Щодо неправильних дієслів то する / suru перетворюється в せ え / se в нормальній формі і な し (い) / shi (i) в м'якій, а дієслово 来 る / kuru в こ い / ko i / в нормальній формі і き (い) / ki (i) в м'якій.

У негативному наказовому способі кансайський діалект також має м'яку форму, な さ る な / насаруна / іноді змінюється на な や / na ya / або な い な / paina. В Токіо іноді плутають команди не робити що-небудь, і інтерпретують це як наказ зробити це. Дієслово 使 う / цукау /

перетворюється в 使うな / цукауна / в нормальній формі і в 使いな / цукаїна / в м'якій, 起きる / okiru / перетворюється в 起きるな / okiruna / в нормальній формі і в 起きな / okina / в м'якій. 食べる / taberu / перетворюється в 食べるな / taberuna / в нормальній формі, 食べな / tabena - в м'якій. する / suru / перетворюється в するな / suruna / або すな / suna / в нормальній формі і в しな / shina в м'якій, а 来る / kuru в きな / kina / в м'якій, в той час як в нормальній в 来るな / kuruna.

2.3. Відмінність лексики в кансайському діалекті та літературній мові

Оскільки кансайський діалект є найпоширенішим нестандартним діалектом японської мови то він часто використовується письменниками, авторами аніме і манги, щоб показати, що мова героя, що відрізняється від інших. Використовується кансайський діалект і в гумористичному діалозі мандзай і інших комедійних жанрах.

Кансайський діалект відрізняється своєю милозвучністю та м'якістю, він надає персонажам особливого характеру. Для свого дослідження ми обрали 2 аніме, де є герої, що говорять на кансайському діалекті.

Ми переконалися, наскільки відрізняється лексика у кансайському діалекті та літературній японській мові. У першому аніме «Сакура – ловець карт» головний герой, Керо, говорить на кансайському діалекті. Отож, деякі з його реплік можна зовсім не зрозуміти, оскільки при вивченні стандартної мови діалектна лексика майже не присутня.

Серія/час	Репліка	Лексика
2 13:46	ぎょうび、子供は小さい頃から蝶よ花よとそだておる。	ぎょうび=最近 Нещодавно, останнім часом
2 18:02	こんにやくは、こえへん。	こえへん=太らない не товстішати

Серія/час	Репліка	Лексика
2 22:15	あ、さくらちゃん、すまん	すまん=すみません перепрошую
3 7:08	まあまあなんて細い腰なの。 顔もちんまい。本当に人形みたい。	ちんまい=小さい маленький
3 13:36	彼女がいなくてとてもさみしい。	さみしい=寂しい сумний, самотній
3 17:29	なるほど彼は裕福だがしぶちんだ。	しぶちん=ケチ скнара
3 21:58	僕の一番のきさんじは海岸を散歩するよ。	きさんじ = 気晴らし розвага
5 05:12 6 12:39 7 18:13 9 13:19	そんなにたんとパンに乗るんか？ 野原には野生の花がたんとある。 鼻水がたんと出た。 彼女は私にたんと食べ物をくれた。 彼女はコーヒーにたんと砂糖を入れた。 彼女はかわいがっていた犬が事故で死んだ時、たんと涙を流した。 彼は新しいアイデアをたんと持ってる。	たんと=たくさん багато
10 09:12	そこらへんは、男子と女子とではちゃうんだってば。	ちゃう=違う відрізнятися
10 19:55	男の子のてんごはしょうがない。	てんご=いたずら пустощі
11 15:19	僕、にぬき好き。	にぬき=茹で卵 варене яйце
14 20:06	両手をより速くこすればこするほど、両手はそれだけにぬきになってくる。	にぬき=暖かい теплий
15 16:11	彼らは、なんばきびやジャガイモ、	なんばきび=とうもろこし кукурудза

Серія/час	Репліка	Лексика
	動物の肉を食べて生活して おる。	
16 19:42	ひざぼんを曲げて、前を見て 。	ひざぼん=ひざ КОЛІНО
17 04:16 06:29	砂糖をぶぶで溶かしなさい。 ぶぶを全部使わないで。	ぶぶ=お湯 КИП'ЯТОК, гаряча вода
19 10:53	彼女を公平に評価すれば、彼 女はへちゃではない。	へちゃ=不器量 безталанний
20 19:54	どうか？似合っているの？ ここいらで使う使用人のべべ なんだよ。 べべで人を判断してはいけな い。	べべ=服 ОДЯГ
22 15:12	<ul style="list-style-type: none"> • ぼちぼち、そう怒らな いでくださいな。 • 彼女は音楽の才能はば ちばちだった。 	ばちばち=まあまあ так собі, не дуже, ну таке
22 19:39 23 06:25 23 17:31 24 09:12	<p>ほんに、僕の気持ちを分かっ ていて同情している目だった 。</p> <p>わ、笑いごとじゃないよ！ほ んに 大変なんだからさ。</p> <p>幽霊はほんに居るのだろうか 。</p> <p>夢はほんになった。 ほんに眠ってなんかいへん、 うとうとしているだけだ。 ほんに彼のことをどう思うか ？ ほんに心からこんなことを思 った。</p>	ほんに=本当に насправді, чесно кажучи
24 17:12	全身身一入るだ。	身一入る=筋肉痛 біль у м'язах
24 21:23	そこまで歩いて行くのはめん どい。	めんどい=めんどくさい

Серія/час	Репліка	Лексика
		клопіт
25 05:39	子供ややこは生理的に苦手なの。	ややこ=赤ちゃん мала дитина
25 16:51	その日は国会の法令によってもんびになった。	もんび=祝日 свято, святковий день
25 18:22	僕は、冷コー好きではないし、彼もそうだ。	冷コー=アイスコーヒー холодна кава
26 10:41 27 14:19	失敗したらやり直しができないから、わやな。 和平会談は再度わやだ。 不思議なことに彼はわやだ。	わや=失敗した провалитися, не вдатися
29 17:31	さくらちゃんは自分でそれをせんとあかん。	せんとあかん=しなければならない потрібно
30 08:13	私たちは旅行中たんとのおむない目にあった。 おむない事をすらすな。	おむない=あぶない небезпечний, небезпечно
30 17:14	さいぜんまでの快晴がうそのようだ。	さいぜん=さつき нещодавно
31 05:48	私について言えば、豚肉よりかしわのほうが好き。	かしわ=鶏肉 куряче м'ясо
31 19:23	余暇をあんじょう利用するように努めなさい。 非常にあんじょう洒落だったので、満場爆笑した。	あんじょう=うまい вмілий, вправний

Використання кансайського діалекту надає персонажу особливого шарму та ідентичності, що помітно вирізняє його з-поміж усіх інших героїв. Кєро вживає багато лексичних одиниць, притаманних кансайському діалекту.

Деякі з них дещо нагадують лексичні одиниці літературної мови, проте більшість слів абсолютно відрізняється, тому при дослідженні необхідно використовувати джерела, в яких пояснюється їх значення.

Досліджуючи мовлення героя, ми відслідкували, що характерне літературній японській мові подвоєння голосних при відмінюванні дієслів заміняється просто довгими голосними в кансайському діалекті. Наприклад,

笑った в літературній японській і わろうた в кансай-бен.

Ще однією ознакою кансайського діалекту в мовленні Кєро була заміна звуку –с на –х в суфіксах, а також пом'якшення звуку –с. Акцент також помітно відрізняється, часто перші дві мори мають однакову висоту тону, тоді як в токійському мовленні вони різняться.

При вимові прикметників на ~い закінчення інколи опускається, але остання голосна в морі стає довгою.

Ще однією широко відомою особливістю кансайського діалекту є використання слів бака і аю. У Токіо і те, і інше означає «дурень», але в кансайськомудіалекті аюмає одночасно відтінки як докору, так і ніжності («дурник»), а бака набуває значення «повний ідіот». Таким чином, бака в кансай-бен більш брутальна лайка. А от аю для кансайця —не обов'язково образа.

Наступним аніме, яке ми обрали для аналізу, став «Любовний комплекс», де два герої розмовляють на кансайському діалекті. Стереотипно носіїв діалекту характеризують як скупих, енергійних людей, інколи як тих, хто позбавлений смаку, нерідко навіть пов'язаних з якудза. Мабуть, саме тому найактивніші головні персонажі і розмовляють на кансай-бен.

Серія	Репліка	Лексика
	私はそんな小さなことにごねられるひまはへん。	ごねる = точного відповідника немає, але можна трактувати як 煩わす – турбувати, заважати
	表面にごまばい傷やへこみがたくさんあるから磨いてもむだだよ。 肉を食べる前にごまばく切るべきです。 大まかなやり方は私にも分かるんだが、いざいとごまばいころになるとにっちもさっちも行かなくなりそうだ。 私はごまばい点までしらべました。	ごまばい=細かい маленький, дрібний, детальний

Серія	Репліка	Лексика
	彼はとてもこすいので私は嫌いだ。	こすい=ずる賢い хитрий
	あかく微笑みながら、彼女は私に手を振った。 物事のあかい面を見なさい。 彼女の笑顔の明るさがいつも私の気分をよくしてくれる。	あかい=明るい світлий, яскравий
	彼女があぶらむしを追いかけるのを見ていると面白い。	あぶらむし=ゴキブリ тарган
	私はおとんぼね。	おとんぼ=末っ子 наймолодший
	彼のおじきは1週間前商用でヨーロッパに出かけ、今ロンドンかパリにおる。	おじき=おじさん чоловік
	そう、いいわよ。おはようおかえり。でも運転には気を付けてね。	おはようおかえり=いってらっしゃい щасливо
	静岡産のおぶと宇治産のおぶでは何が違いますか？	おぶ=おちゃ чай
	私の顔に誰かの息がかかって、きもい悪いわ。	きもい=気持ち悪い неприємні відчуття
	この靴下はぐいちだ。	ぐいち=ちぐはぐ не підходити, не пасувати
	けったくすわるいの？	けったくすわるい=気分が悪い погане самопочуття
	私は彼のこんばばの面を垣間見た	こんばば=性格悪い поганий, кепський характер
	あんたの話はあまりにも馬鹿げていたさかいに誰も信じなかった。 だからお互いに助け合う必要があったさかいに、そういう意味では妹との絆は強かった。 僕には警察よりも何よりもみんながいてくれること	さかいに=ので、から тому що, оскільки, через це

Серія	Репліка	Лексика
	の方が心強いさかいよ。 ワタシは背が低いさかいに棚の上まで見られへんさ かいほぼ手探りで拭くわけだよ。	
	秋になると日はだんだん短くなり夜はさぶくなって きました。	さぶい = さむい холодный
	私は彼と相部屋でもだんない。 君が何をしてもだんないよ。 間違いをしてもだんない。	だんない = かまわない все одно
	この冷凍アスパラガスは何分ゆがきましょうか？	ゆがく = 茹でる кип'ятити
	ようおこし、何名様ですか？	ようおこし = いらっし やいませ раді вітати
	なんてつむじ曲がりなやっちゃだ。	やっちゃ = やつ цей тип

При дослідженні ми помітили кілька фонетичних особливостей кансайського діалекту. Наприклад, на протигагу літературній мові, в кансай-бен використовуються сильні голосні, що створює помітний контраст. Звук –т часто міняється на звук –b.

Як відомо, багато японських письменників досить часто вводять діалектизми в свої твори. Мова персонажів доповнює їх характеристику. Вона може вказувати на рід занять героїв, на ставлення їх до інших персонажів, визначати освітній і соціальний статус. Діалектні форми іноді використовуються для характеристики географічної і/або соціальної приналежності героя твору [28, с. 63]. Коли аналізується мова твору, то потрібно враховувати частотність діалектизмів, наявність діалектних слів і форм в мові персонажів і автора. Крім того, слід звертати увагу на те, які саме діалектизми прийняті в тексті твору (лексичні, морфологічні, синтаксичні, фонетичні) [12, с. 39].

Коли письменник вибирає діалект для свого твору, він повинен враховувати і той факт, що це може викликати труднощі і роздратування у читачів. Лінгвісти також можуть відзначати деякі неточності вжитого автором діалекту в тексті. З іншого боку, використання діалекту є мотивованим і робить свій внесок у зміст висловлювання. У певному сенсі він може сприяти появі почуття спільності, членства, викликає почуття солідарності у деяких читачів, а у інших - можливе відчуження. Таким чином, для досягнення ефекту правдоподібності автор повинен враховувати можливі недоліки. У творі діалект служить для характеристики або визначення оповідача або героя з соціолінгвістичного боку, але реакція читачів може бути непередбачуваною, переважно через обраний діалект і наше знання або незнання його. Це змусить читача замислитися, чому саме цей варіант був обраний і які наслідки він може мати. Якщо автор успішно використовував діалект, то читачі будуть відчувати себе винагородженими за безсумнівні додаткові зусилля, витрачені на прочитання тексту. Діалекти відрізняються, звичайно, і їх доступністю [28, с. 89]. «... Мета впливу полягає в прагненні досягти максимального резонансу в думках і почуттях читача і унісон в інтенціональних станах відправника і одержувача тексту по відношенню до тієї чи іншої предметної ситуації розповіді» [11].

Японський письменник Накагамі Кендзі використовував діалект в своїх творах. Він походив з міста Шінгу префектури Вакаяма, а дитинство і юність провів у Кумано (район Кансай). Більшість героїв його творів розмовляють на кансайському діалекті. У романі «Мис» (岬 Misaki) події розгортаються в Кумано, що на півострові Кіі району Кінкі. Там зображено життя в гетто касти буракумін

Діалектні риси проглядаються з перших сторінок твору. Вони представлені в більшості діалогів. 「酒はあかんのやよ」と、姉は、七輪の横に皿を置く」 «-Sake wa akan no yoll to, ane wa, shichirin no yoko ni sara wo oku.» /

«Ей ти, не пий алкоголя!», - сказала сестра, поставивши тарілку біля плити». Лексема あかん akan має значення «поганий, непотрібний, неможливий; немає». Вона є дуже характерною рисою розмовної мови району Кансай. Хоча あかん akan не є вульгаризми, але його можна розглядати як в деякому роді невічливе слово. Можливо, це модифікована версія слова いかん ikan, що є скороченою версією いけない ikenai і має значення «бути непотрібним, безнадійним, неможливим». あかん akan можна зіставити з літературним 駄目 dame «не можна». У Кіото ще вживається в тому ж значенні あかんえ akan e. У прикладі використано や ya замість літературної дієслівної частки だ da. Відповідно до цього вжите в творі やから yakara буде співвідноситися з літературним だから dakara «тому»: 「...」酒飲むと、頭が悪くなる血筋 やから ...」。 «Sake nomu to, atama ga waruri naru chisuji yakara ...» / «У нас по родині йде так, що як будеш вживати алкоголь, то матимеш проблеми з головою ...». [3, с. 26]. А やろ yaro, вжите в творі, співвідноситься з літературним だろう darou «можливо, напевно»: 「つかれたにやろ」と親方が言った」。 «-Tsukareta ni yaro! to oyakata ga itta.» / «Ти, напевно, втомився? Запитав господар». Частина や ya краще показує відміну кансайського діалекту від літературної японської мови. Її часто в своїх творах використовують токійські письменники, щоб розкрити походження героїв. У тексті автор також використовує діалектне слово ええ ee, яке є аналогом літературного いい ii [3, с. 26]. Крім значення «хороший», в залежності від контексту, воно ще може мати значення «немає; досить». Але його не слід змішувати ええ ee, що має значення «так» і поширене по всій Японії. Наприклад: 「親方は、頭が悪くもない。ええよ」藤野さんが言った。」「 «-Oyakata wa, atama ga waruri koto nai. Ee yo Fujino san ga yutta. « / «-У

старшого немає проблем з головою. Чорт забирай! - Сказав Фудзіно». У багатьох випадках え え її вживається перед іменником:

「ええ天気になったし」 «Ee tenki ni nattashi.» / «Настала гарна погода».

У творі зустрічається слово 阿呆 ahou, яке хоча і вживається в літературній мові, але існує воно в основному в районі Кансай [33, с. 18]. 「子供の時から, 阿呆やかな, とおもって育ってきたんや。」 «Kodomo no toki kara, ahou yakana, to omotte sodatte kita n ya.» / «Ще з дитинства я вважав його дурнем». Хоча 阿呆 ahou вживають і чоловіки і жінки, але останнім потрібно звертати більшу увагу на це слово, оскільки воно може в певних ситуаціях звучати досить вульгарно. Жінки, в основному, уникають прямого звернення до співрозмовника за допомогою цього слова.

Характерною особливістю діалекту Кансай є вживання прислівника よう you замість літературного よく youki «добре» [33, с. 35]. У діалекті Хірошіми також вживається це слово в тому ж значенні. У творі «Мис» よう you зустрічається в такій цитаті: 「うちが誰よりもよう知ってる」 [3, с. 26] «Uchi ga darī yori mo you shitteru.» / «Я знаю це краще за інших».

Аналізуючи текст твору Накагамі Кендзі «Мис», ми прийшли до висновку, що цей твір може служити яскравою ілюстрацією кансайського діалекту. Для забарвлення твору місцевим колоритом і досягнення реалістичності твору автор використовував діалектизми. Для цього він ввів їх в мову дійових осіб твору. «Мис» є актуальним ще й тому, що в ньому чітко видно, як японці поряд з літературною мовою широко вживають місцеві діалекти.

Отже, діалектальні форми і лексичні одиниці використовуються як засіб художньої виразності. Мова персонажів доповнює їхню характеристику. Часто при неправильному перекладі діалектизми передаються сленговою мовою, але це невірний спосіб перекладу. Потрібно

правильно підбирати відповідники в українській чи інших мовах, аби донести весь образ персонажа, який використовує діалектичне мовлення.

Висновки до другого розділу

Проаналізувавши характеристики та особливості діалектизмів у японській мові та діалектну лексику на матеріалі японської анімації, ми визначили, наскільки поширеним є кансайський діалект і дослідили основні відмінності у дієсловах кансайського діалекту та в літературній японській мові.

Сформована довгою історією система японських діалектів зберіглася в умовах сучасного модерного японського суспільства із чіткою різницею західних та східних діалектів.

В мові художньої літератури діалектизми вживаються як засіб стилізації, мовної характеристики персонажів, а також для відображення місцевого колориту.

Оскільки кансайський діалект є найпоширенішим нестандартним діалектом японської мови, він часто використовується письменниками, авторами аніме і манги, щоб показати, що мова героя, що відрізняється від інших, підкреслюють що особа/персонаж не досконало оволоділи нормами літературної мови. Використовується кансайський діалект і в гумористичному діалозі мандзай та інших комедійних жанрах.

Діалектальні форми і лексичні одиниці використовуються як засіб художньої виразності. Мова персонажів доповнює їхню характеристику. Часто при неправильному перекладі діалектизми передаються сленговою мовою, але це невірний спосіб перекладу. Потрібно правильно підбирати відповідники в українській чи інших мовах, аби донести весь образ персонажа, який використовує діалектичне мовлення. Діалекти служать як для того, щоб наочно зобразити національний територіальний колорит у творі, так і для створення природного колориту за допомогою вживання для відповідного часу стилістичних і мовних норм.

Таким чином було встановлено, що кансайський діалект часто приписують героям різних літературних творів, анімації тощо, оскільки він

надає персонажам специфічної характеристики, що нерідко стає проблемою для перекладачів.

Кансайський діалект також має свій ввічливий стиль, який теж відрізняється, хоча зараз діалектний гоноратив частіше використовується старшими людьми, аніж молоддю і в основному, у бізнесі та розважальних передачах.

Також наше дослідження показало, що наскільки б розвинутою не була стандартна японська мова у японця, завдяки фонетичним особливостям його рідного діалекту можна визначити його походження.

У нашій роботі ми розглядали граматичні діалектизми, які відрізняються від нормативних для літературної мови своєю віднесеністю до інших синтаксичних конструкцій, а також лексичні діалектизми.

Найбільші відмінності між кансайським діалектом та японською літературною мовою спостерігаються в лексиці та дієсловах, утворенні їх заперечної, минулої форм. Наявні декілька лексичних одиниць, яким немає відповідників у стандартній мові.

Ми встановили, що деякі лексичні одиниці фонетично можуть бути схожими до одиниць літературної мови, але більшість слів відрізняється.

Також понці використовують діалектну систему, аби розмежовувати «своїх» та «чужих». Отож, чим більше людину вважають своєю, тим більша ймовірність, що з нею розмовлятимуть місцевим діалектом.

ВИСНОВКИ

Кожна мова являє собою складну систему, в якій паралельно існують і літературна мова, що вважається взірцем, і її територіальні, соціальні та інші різновиди — діалекти. Не дивлячись на те, що територіально Японія не вважається великою державою і є моноетнічною, діалекти японської мови помітно, а інколи і значно відрізняються від літературної мови. Ця відмінність може бути настільки великою, що жителі Японії з різних її кінців можуть не розуміти один одного.

Наше дослідження показало, що діалектизми віддзеркалюють процес адаптації літературною мовою територіально здиференційованих елементів діалектної мови чи регіональних варіантів літературної мови. Використання діалектизмів становить відступ від чинних на певному етапі розвитку норм літературної мови з певною стилістичною настановою (мовна характеристика персонажів, відтворення локального колориту описуваних подій та ін.).

У нашій роботі ми розглядали граматичні діалектизми, які відрізняються від нормативних для літературної мови своєю віднесеністю до інших синтаксичних конструкцій, а також лексичні діалектизми. Наявні декілька лексичних одиниць, яким немає відповідників у стандартній мові.

Ми виявили що система японських діалектів зберіглася в умовах сучасного урбаністичного суспільства, що стоїть на дуже високому рівні розвитку. Так само, як і в попередні епохи розвитку японського суспільства, чітко відслідковується різниця між східними і західними діалектами, між окремими діалектами, що входять в ці дві основні гілки японських діалектів, між говорами і говірками одного і того ж діалекту. Майже не зазнавши жодних змін, мова архіпелагу Рюкю, щодо якої до сих пір не склалося остаточної думки— чи це мова, споріднена з японською, але яка відокремилась від неї в дописьмову епоху, чи все ж таки діалект.

Діалектологія японської мови тісно пов'язана з історією мови. Багато японських діалектів мають давню історію, і в певні періоди ті чи інші

діалекти ставали престижними (як, наприклад, діалект Кіото до 1869 року), а якісь відходили на другий план або зникали зовсім. Сьогодні японська мова продовжує розвиватися, відбувається вирівнювання багатьох діалектів.

Найбільш вагомим доказом розвитку діалектів служить поява в японській мові «нових» діалектів, вивченням яких займалися такі видатні японські діалектологи, як Шібата Такеші, Іноуе Фуміо та ін. В ряді регіонів Японії вони витісняють старі територіальні діалекти. У більшості ж префектур сучасної Японії «нові» діалекти співіснують зі старими.

Ми дослідили що найбільші відмінності від літературної мови та інших територіальних діалектів в «нових» діалектах проявляються в лексиці і граматиці. У всякому разі, поява «нових» діалектів говорить про те, що японська мова, як і будь-яка інша, продовжує змінюватися, розвивається, набуває і втрачає ті чи інші форми. Роль «нових» діалектів видається не руйнівною, а скоріше творчою, оскільки японська мова збагачується лексично і граматично. Норма може змінюватися, а значить, та форма, яка сьогодні розглядається як порушення певних правил, з часом може перетворитися на еталонну. Відмінності з точки зору фонетики, особливо акцентуації, виражені не настільки яскраво, хоча також фіксуються.

При дослідженні ми помітили кілька фонетичних особливостей кансайського діалекту. Наприклад, на противагу літературній мові, в кансайському діалекті використовуються сильні голосні, що створює помітний контраст.

Оскільки кансайський діалект відрізняється своєю милозвучністю та м'якістю, він надає персонажам особливого характеру. Для свого дослідження ми обрали 2 аніме, де є герої, що говорять на кансайському діалекті - «Сакура – ловець карт» та «Любовний комплекс». Ми проаналізували діалектну лексику на матеріалі цих аніме та порівняли діалектну лексику з лексикою літературної мови.

Ми прослідкували що вживання діалектизмів в усному мовленні може зумовлюватися як цільовою стилістичною настановою мовця, так і

недостатнім володінням літературною мовою. Основними шляхами проникнення діалектизмів у літературну мову є мова художньої літератури, публіцистики, наукової літератури, усне мовлення, лексикографічні праці (діалектні та змішаного типу).

要約

本原稿は日本の方言、特に関西弁とその語彙と文法を研究している。日本語の方言の特徴と日本のアニメーションを分析した後、関西弁がどれほど一般的であるかを判断し、関西弁と口語の主な違いを調査した。

各言語は、模範とみなされる文語と並行して領土、社会的および他の種類の方言が存在する複雑なシステムである。地域的に日本は大国とは見なされなく、一民族国家であるにもかかわらず、日本語の方言は、口語とはよく異なる。この違いは非常に大きいため、日本のさまざまな地域の人々がお互いを理解できない場合がある。ときには、日本人は比較的近い地域の方言をよく理解できない場合もある。

本原稿では、他の構文構造との関係によって口語とは異なる文法的弁証法と語彙的弁証法を検討した。主に、関西弁の素材に関する方言語彙を研究した。一部の字句単位は、音声的には文学的言語単位に類似している場合があるが、ほとんどの単語は異なる。

関西弁と口語との主な違いは、語彙、動詞とそれらの否定的な過去の形の形成にある。標準語に存在していない字句単位もある。それに、関西弁にはその特別な敬語があるが、それも異なり、現在では、若い人よりも、主にビジネスや娯楽番組で高齢者に使用されている。関西弁の音韻体系は東京方言とほとんど変わらないが、母音を丁寧に長く強く、子音を弱く軽く発音する傾向があることを調査した。長い歴史によって形成された日本の方言の体系は、西と東の方言の明確な違いを伴って、現代日本社会の状況で保存されてきたことを研究した。

方言の使用が対象となる話者の様式的な指摘となる場合がある、ある

いは単に文語の知識不足を表現している場合もあることを発見した。しかし、本原稿では、日本人が普通日本語をどれだけ上手に話しても、その人のネイティブ方言の音声的特徴により、身分を分かることが可能。

明治の東京奠都によって標準語は東京方言を基に整備され、近畿方言は一地方方言に甘んずることとなった。東京方言で廃れた活用形が一部残っている。五段動詞の連用形音便や、形容詞の連用形ではウ音便を用いる。人や生物の存在を表す際、東日本では「いる」を、西日本では「おる」を用いる。

今、関西弁は10年前とは異なる。若者は標準的な日本語を混ぜた方言を使う傾向がある。しかし、関西弁はいまでもその典型的な特徴を保持している。現代日本における国家主義の強化により、最近、国と地域の両方の伝統的な「ルーツの探る」への関心が大幅に高まっているため、言語学者は方言の研究に積極的に取り組んでいる。

方言はさまざまな理由で発生するが、ほとんどの場合、方言の出現は地域的条件によるのものであり、そのような方言は地域方言という。方言は地域を分離するのは、山、川、海の海峡、およびその他の地域的特徴であり、何世紀にもわたる開発の結果である。

時には、その文化との強いつながりのため、方言の使用は不可欠となっている。たとえば、コメディでは、関西とその文化を表すために関西弁がよく使われている。同じ冗談だとしても、文語を使用するとその冗談はまったく面白くなくなる。

関西弁は、主人公に特定の特徴を与えるため、さまざまな文学作品やアニ

メーションなどでよく使用されていることが研究した。それはは翻訳者にとってよく問題となる。文学、ドラマ、映画、漫画などでのフィクションでは、定型的な大阪像を念頭に置かれた関西弁が主人公の特徴の記号としてよく利用されている。

日本人は「うち」と「そと」を区別するために方言体系を使用している。したがって、ある人がを「うち」と見なされる場合、その人と方言で話す可能性が高くなる。

キーワード：関西弁、東京語、方言体系、語彙、口語、共通語、標準語、文法、動詞、形容詞、丁寧語、語彙。

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алпатов В. М. Япония: язык и общество [Электронный ресурс]. М.: Муравей, 2003. URL: <http://shounen.ru/nihon/lang-soc.shtml>
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Советская энциклопедия, //издание второе, 1969. – 571 с.
3. Батюк Ирина Юрьевна: отражение кансайского диалекта в произведениях Накагами Кэндзи "Мыс"
4. Бессонова, Е. Ю. 2000. Клише в дискурсе японских сезонных посланий. Восток: история, филология, экономика. Вып. 2. М. 2003.
5. Бондалетов В. Д. Социальная лингвистика: Учебное пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2101 «Русский язык и литература». – М.: Просвещение, 1987. – 159 с.
6. Борис Александрович Караев Местные Диалекты Японского Языка
7. Быкова С. А. Диалекті восточной и западной ветвей и их роль в японском обществе / С. А. Быкова // Япония. Язык и культура : альманах. – М. : Глав. ред. восточ. лит., 2002. – С. 7–15.
8. Быкова С.А. «Новые» диалекты и их роль в современном японском языке, «Тезисы докладов Ломоносовских чтений», 2003
9. Быкова С.А. О статусе территориальных диалектов в современном японском языке// Японский язык в ВУЗе. Выпуск 8. Материалы научно-методической конференции «Японский язык в вузе» (октябрь, 2012).М.: Ключ – С, 2013. -240 с.
10. Гухман М. М. Литературный язык. — В кн.: Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка. М., 1970.
11. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов. – 5-е изд., перераб. и доп. – Назрань: ООО «Пилигрим», 2010. – 486с.
12. Журавлева Т. П. К исследованию речевого портрета автора художественного текста: прагмалингвистический подход // Филологические

- науки. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2014. № 3 (33). Ч. I. С. 79-84.
13. Кобилянський Б. В. Діалект і літературна мова. Київ, 1960.
 14. Крысин Л. П. Формы существования (подсистемы) русского национального языка // Современный русский язык: социальная и функциональная дифференциация/ Российская академия наук. Институт русского языка им. В.В. Виноградова. – М.: Языки славянской культуры, 2003.
 15. Лаптева О. А. Русский разговорный синтаксис. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 400 с.
 16. Лобачев Л.А., Быкова С.А. Учебное пособие по японской диалектологии, изд-во МУ, 1990
 17. Маковский М. М. Английские социальные диалекты (онтология, структура, этимология). – М.: Высшая школа, 1982. – 136 с.
 18. Матвіяс І. Г. Українська мова і її говори. К., 1990.
 19. Меркурьева В. Б. Диалект и литературный язык в немецкоязычных драмах: отношения комплементарности и изоморфизма: Автореф. дис. ... докторафилол. наук. – Иркутск, 2005. – 37 с.
 20. Попов К.А. Японские диалектологи и их основные работы / сборник статей «Японский язык», Академия наук СССР Институт народов Азии, Москва, 1963
 21. Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Словарь-справочник лингвистических терминов: Пособие для учителя. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1985 – 357с.
 22. Серебренников Б. А. Территориальная и социальная дифференциация языка // Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка. – М.:Наука, 1970. – С. 451-501.
 23. Ярцева В. Н. Языкознание / Большой энциклопедический словарь. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. – 682 с.
 24. Black E. Pragmatic Stylistics. Edinburg: Edinburg University Press, 2006.

25. Frellesvig B. A History of the Japanese Language / B. Frellesvig. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – p. 436.
26. Marshall Y. Heterogeneous Japan: The Cultural Distinctions Between Western and Eastern Japan. Thesis: 1453523 / Y. Marshall. – Ann Arbor: ProQuestU, 2008. –73 p.
27. Masuda, K. (ed.) 1974. Kenkyusha's New Japanese-English Dictionary. Tokyo.
28. Miller, R. A. 1982. Japan's Modern Myth. The Language and Beyond. New York – Tokyo.
29. Palter D. C., Kaoru Horiuchi Slotsve. Kinki Japanese. The Dialects and Culture of the Kinki Region. Tokyo, 1995.
30. Pellard T. Proto-Japonic *e and *o in Eastern Old Japanese / T. Pellard // Cahiers de Linguistique – Asie Orientale. – Paris, 2008. - № 37 (2). – p. 133-158.
31. Shibatani M. 1990. The Languages of Japan. Cambridge.
32. Strasny, Philipp Routledge Encyclopedia of Linguistics. - London: Routledge, 2005 – 10596 p.
33. Sugito Miyoko. 1983. Nagasaki-ken mie-mura ni okeru porivaanofu. Osaka-shooin-joshi-daigaku-ronshuu. 20. Osaka.
34. Tsunoda Tadanobu. 1978. Nihonjin no noo. Tokyo.
35. Waard Jan de, Nida E. A. From One Language to Another/Functional Equivalence in Bible Tranlating. – Nashville – Camdon – N.Y.: Thomas Nelson Publishers, 1986. – 224 p.
36. 新 広 島 弁 教 室 [Электронный ресурс]. URL: <http://www2e.biglobe.ne.jp/~hayato/hirosima.htm>
37. 全 国 大 阪 弁 を 普 及 協 会 [Электронный ресурс]. URL: <http://www.osakaben.jp/osakaben/bunpou.html>
38. 中上健次. 『岬』 文春文庫, 1995.
39. ふるさとナマリ研究会/編. 『かわいい方言手帳』 河出書房新社, 2005.